Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 220 (9295) | Вторник, 1973 чыл, сентябрь 18 | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

90 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тываның тараажыларының алдарлыг хүлээлгези

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге 31991 тонна тарааны саткан, ол болза планның 39,5 хуузу-дур, районнар аайы-биле мындыг болган:

Районнар	План тонна-биле	Дужаагаਨы тонна-биле	Хуузу
Кызыл хоорай Соведи	1890	2606	137,9
Каа-Хем	19920	11743	58,9
Бии-Хем	7960	4896	61,5
Таңды	39560	10519	26,6
Улуг-Хем	5810	1311	22,6
Бай-Тайга	130	52	40,0
Барыын-Хемчик	600	62	10,3
Чөөн-Хемчик	5130	788	15,4
Эрзин	—	14	—
1972 чылдың ол үезинде турганы	78.000	51450	65,9

ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫ — БҮГҮ УЛУСТУҢ ХЕРЭЭ

Агитас-массалыг ажылды күштелдирер

Партияның массалар-биле харылзаазының, политиктиг кижизидилгениң болгаш ажылчы чоннарны күш-ажылче организастаарының чугула аргазы агитас-массалыг ажыл болур. Ооң кол сорулгазы болза, партияның политиказын хүн бүрү тайылбырлаары, совет кижилерниң күш-ажылчы болгаш интилел-политиктиг идепкейин көдүрери база партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоску беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринче ажылчы чоннарны хей-аът киирип, эвилелдээри болур.

Бо хүннерде Тываның хову, шөлдеринде чаа дүжүттүң тараазын ажаап алырынче колхоз, совхозтар массалыы-биле кирген. Ону кыска хуусаада, чаңгыс-даа мажакты черге кагбайн ажаап алырынче чонну хаара тудуп, эвилелдээринче угланган политмассалыг ажылдарга агитаторлар, политинформаторлар, лекторлар идепкейлиг киржип эгелээннер. Олар чер-черде хову турлагларында калбарган партийжи организастыг болгаш агитас-массалыг ажылдарны бедик деңнелге тургузар дээш шудургу ажылдап кирипкеннер.

Чаагай үнген элбек дүжүт республиканың колхоз, совхозтарының ажыл-ишчилерин күрүнеге 90 муң тонна тараа дужаар хүлээлгезин күүседиринче далаштырып турар. Чамдык колхоз, совхозтар күрүнеге тараа дужаалдазын чорудуп, ооң-биле кады үрезин арыглаашкынын, күскү чер аңдарылгазын чорудуп турар. Тараа дужаалдазын Таңдыда Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы, «Коммунизмниң херели» колхоз, «Саян», «ҮТКА 25 чылы», «Бурунгаар», «Көк-Тей» совхозтар, Каа-Хемде «Коммунизмче орук», «Тиилелге» колхозтар, Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхоз организастыг чорудуп турар.

Ылаңгыя тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш шыңгыы демисешпишаан, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары күрүне мурнунга алган хүлээлгезин күүседип, сентябрь 17-ге чедир сайгарылга баазазынче 2606 тонна тарааны чүдүрүп чоруткан.

Үстүнде ажыл-агыйларда чедип алдынган чедиишкиннер ол черлерде партия организацияларының тараажылар ортузунда партийжи организастыг болгаш политмассалыг ажылдарны эки тургусканын херечилеп турар. Ылаңгыя олар тараажыларның социалистиг чарыжын дээштиг организастап, моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинин эки тургускан.

Хову турлагларында агитас-массалыг ажылдың чугула кезээ болур политиктиг информацияны доктаамал эрттирип турар. Чурттуң политиктиг, экономиктиг, культурлуг амыдыралының болгаш делегей байдалының база республикада, районда, суурда ажыл-амыдыралдың дугайында делгереңгей-биле сайгарып кылган информациялар, беседалар кижи бүгүдезинге улуг салдарны чедирип турар.

Бистиң республикада 6700 ажыг агитатор, 2300 ажыг политинформатор, 7000 хире лектор болгаш илеткелчилер бар. Олар амгы үеде тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында чаагай дүжүттү кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алырының херээнге идепкейлиг киржип турар. Оларның бо хүннерде кол-ла ажылы — тайылбырлаары, бүзүредири, кижилерни хей-аът киирери. Ажыл-иштиң мурнакчылары, бригадирлер, механизаторлар, специалистер агитатор, политинформатор хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип, хову турлагларынга хүннүң келир аалчылар апарган.

Агитатор кижиниң ажылы хөй талалыг. Ол чугула политиктиг болуушкуннарны, ажыл-агыйның мурнунда салдынган сорулгаларны тайылбырлаар, социалистиг чарыштың чорup турар байдалын дүрген дыңнадыр, мурнакчы арга-дуржулганы хөйү-биле нептередир, күш-ажылга кижи бүгүдезиниң харыысалгазын бедидер, четпестерге эттеш чок болурунга кижизидер ужурлуг.

Ынчангаш хову, шөлдерде ажылдап турар тараажылар ортузунда калбарган агитас-массалыг ажылдарга идепкейлиг киришпишаан, агитатор, политинформатор, лектор хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип турар кижилер бистиң республикада кайы хөй. Олар хову турлагларын көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлери-биле дерип, көргүзүг, хүндүлел самбыраларын доктаамал долдуруп, социалистиг чарыштың негелделерин тараажыларга таныштырып, ажыл-ишче оларны сорук киирип, чурттуң иштинде тараа дээш калбарган демиселди болгаш Совет Эвилелинде база делегейде болуушкуннарны делгереңгей чугаалап берип турар. Ындыг агитаторларга, политинформаторларга, лекторларга Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозта агитаторлар хову-трактор бригадазының бригадири О. Соңгулда, экономист Ш. Ооржак, хой бригадири М. Хомушку, Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта тракторист Д. Анай-оол, киномеханиги С. Биче-оол, Культура бажыңының директору О. Сат, башкы О. Моңгуш, Таңдыда «Тиилелге» совхозта комсомол комитединиң секретары К. Бадан-оол, кол инженер М. Пирогов, ажылчын комитединиң даргазы О. Кара-Кыс болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Ынчалза-даа чамдык районнарда партия организациялары күскү дүжүт ажаап алыышкынының үезинде чорудар партийжи организастыг болгаш политмассалыг ажылдарны кошкак организастап турар. Хову турлагларын көскү агитация-биле эки шимевээн. Тараажылар, механизаторларга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан. Ажыл-ишчилерниң ортузунда социалистиг чарыштың дээштиин, түңнелин өй-шаанда үндүрбейн турар. Кымның канчаар ажылдап турарын көргүзүг, хүндүлел самбыраларынга, хана солуннарга, агитхуудустарга, «Молнияларга» чырытпайн турар.

Мындыг четпес ажылдарны Тожуда «Тоора-Хем» совхозтуң «Май бири» салбырындан (партком секретары К. Л. Достай-оол), Таңдыда хой ажылдыг Тока аттыг совхозтан (партком секретары В. П. Мельниченко) көрүп болур. Ол ышкаш Таңдының «ССРЭ-ниң 50 чылы совхозунда», «Революцияның чалбыыжы» колхозунда, Барыын-Хемчиктиң «Барлык», «Дөң-Терезин» совхозтарында байдал база дээредевес. Бо черлерде агитас-массалыг ажылдар малга четчир саңныг чем-суур белеткелиниң-даа, чаагай дүжүттү кыска хуусаада ажаап алыр демиселдиң-даа амгы үелеринде четпес тургускан.

Ынчангаш ол партия организациялары ажыл-ишчилерниң ортузунга политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарны дарый организастап, хову турлагларынга тараажыларны ажыл-ишче хей-аът киирип турар лозуннарны, плакаттарны, стендилерни база көргүзүг, хүндүлел самбыраларын шимеп кылып, хана солуннарны, агитхуудустарны, «Молнияларны» үндүрүп, солун лекция, беседаларны чорудуп, социалистиг чарышты улам калбартып чорудар ужурлуг.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлери, тоску беш чылдың үшкү чылында салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш хайныккан ажыл-ишчилерниң ортузунга партийжи организастыг болгаш политмассалыг ажылдарны улам калбартырынче, ылаңгыя чаагай дүжүттү кыска хуусаада чидириг чок ажаап алырынче бүгү кижилерниң күжүн эвилелдээри амгы үеде чер-черде партия эге организацияларының чугула сорулгазы болур.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНЫҢ ТЕМПИЗИН ДҮРГЕДЕДИР

Дүүн Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республиканың ховуларында дүжүт ажаалдазының чорup турарының байдалын чугаалашкан. Хөй районнарда, совхозтарда болгаш колхозтарда тараа культураларының кезилдези болгаш бастырыышкыны кончуг куду темпилиг чорup турарын демдеглээн. Оперативтиг медээ ёзугаар алырга, сентябрь 17-де республикада чүгле 115 муң гектарның тараазын кескен, ол ниитизи ажаап алыр шөлдүң 45 хуузу болуп турар. 89 муң гектарның тараазын бастырган. Бо дээрге эрткен чылдың ол үезинде ажаап алганынга деңнээрге элээн эвээш. А амгы үеде агаар-бойдустуң байдалы эрткен чылга бодаарга эң-не таарымчалыг, хөй черлерде тарааны баштайгы хүннерден эгелээш-ле комбайн-биле дорт кестирип болур турган. Күрүнеге тараа дужаары, үрезин фондузун арыглаары болгаш урары эрткен чылга бодаарга оожум чорup турар.

Дүжүт ажаалдазының бо хире куду темпилиг чорup турарының чылдагааны чүдел? Хамыктың мурнунда комбайнерлерниң, чолаачыларның күш-ажылын кошкак организастааны, комбайннар септелгезиниң болгаш оларның техниктиг ажаалдазын, ажыл-агыйларны артык кезектер-биле хандырарын куду шынарлыг чорутканында. Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга, совхозтарның, колхозтарның мастерскаяларынга септээн комбайннар бригада турлагларынга арай боорда чедер, оларны механизаторлар аңаа боттары септээр таварылгалар эвээш эвес турган. Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында хүн бүрүде 110—130 болгаш ооң-даа хөй комбайннар аңаа тургулаар. Оларның бирээзиниң-не ажылдап кылыышкыны хүнде 10—12 гектар нормалыг турда республиканың совхозтарында ортумаа-биле 6,8 гектар, колхозтарында — 7,3 гектар болуп турар. Чижээлээрге, «Шекпээр» совхозта ол үш-ле гектар болуп турар. Эрзин районнуң ажыл-агыйларында ол көргүзүг аажок куду, ында 4300 гектар тарааның чүгле 400 гектарын ажаап алган. Хову ажылдары Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнарда оожум чорup турар, бо районнарда тараа культураларын тарылга шөлдериниң үштүң бир кезииндев эвээжин кескен. Кол тараалаң район болур Таңдыда, ажаалдада организас чок чоруктар хөй. Чамдык хүннерде ооң совхозтарында болгаш колхозтарында 100 чедир комбайннар аңаа турар. Ылаңгыя «Тиилелге» совхозта бо ажыл улуг четпестерлиг.

Чөөн-Хемчик районда ышкаш, тараазы эки үнген черлерде чамдык ажыл-агыйлар аңгылап ажаап алыышкынны херекке албайн турар таварылгалар бар.

Совхозтарга болгаш колхозтарда ажаап алыышкын үезинде хөй автомашиналар негеттинип турган. Оларның херегледин хандырар дээш республикаже тулуг материалдарын, үлетпүр бараанналарын сөөртүрүн саададыр ужурга таварышкан болгай. Ындыг турбуже чамдык черлерде машиналарны чөп ажыглавайн турар. Каа-Хем, Таңды районнарның ажыл-агыйлары, ооң иштинде Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы, «Бүрен», «Кызыл тук», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның бригада шаңнарындан 5—30 километр черлерде Ажыкта, Бай-Хаакта, Сарыг-Септе тараа хүлээп алыр пункттулар ээнзиреп, ында тараа кургадыр агрегаттар, кижилер аңаа турup турда-ла, 100—50 километр черде Кызылдың сайгарылга баазазынче тарааны чорудуп турар.

Ажаап алыышкынның шынары дээш харыысалгазын чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары уттуп турар. Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйларының шөлдеринде, «Тиилелге», «Совет Тыва» совхозтарның ховуларында тарааны чидириглиг ажаап турар таварылгалар бар.

Чамдык колхоз, совхозтар күрүнеге дужаап турар тараазының шынарынче сагыш салбайн турар. Чижээ, Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы, «Бүрен» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар ол-шык тарааны дужаагаш, бир тонна тарааны кургадыры дээш 3-5 рубльди төлеп турар. Ол ажыл-агыйларда байдал ындыг турда, шаңнарда тараа арыглаар машиналары ажыл чок аңаа тургулаар.

Ажаап алыышкынның темпизин кыска хуусаада дүргедедип, күрүнеге тараа садарын, үрезин урарын, саваңны белерин, күскү чер аңдарылгазын организастыг чорударын чедип алырын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозундан (министри Т. Т. Лаасол), совхозтарның бүдүрүлге каттыжыышкынындан (начальниги И. Г. Лавриненко) болгаш районнар Советтериниң күүседикчи комитеттеринден негээн. Моон-биле чергелештир мал чеминиң белеткелин кошкадып болбас, кукуруза, мал чеми сигеннер ажаалдазын чоокку хүннерде доозар, саваңны ховулардан чыыр болгаш сараттаары чугула. Чамдык ажыл-агыйлар — «Кызыл тараачын», «Бурунгаар», «Көк-Тей» совхозтар, «Коммунизмниң херели» колхоз болгаш өске-даа ажыл-агыйлар боттарының тарааларын ножаларындан эрте ажаап аптарлар. Оларның комбайнерлерин машина-техниказы-биле кады хожудап турарларже дуза көргүзер кылдыр өй-шаанда чорудары чугула.

«Сельхозтехника» каттыжыышкыны ажыл-агыйларны артык кезектер-биле хандырар хемчеглерни дүрген алыр, ол кезектерге чагыгларны телефон дамчыштыр хүлээп алыр болгаш оларны ажыл-агыйларга шуут чедирер, комбайннарның септелгезин болгаш техниктиг ажаалдазын экижидер, тараа арыглаар планда көрдүнген пункттуларны ажылдадыр хүлээлгелиг.

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай болгаш районнар Советтериниң күүскомнары тараа, картофель, ногаа ажаалдазынга, мал чеминиң белеткелинге совхозтарга болгаш колхозтарга дузаны күштелдирер херек.

«ШЫН» СОЛУННУҢ Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн «Кызыл тараачын» совхозтуң мурнакчы комбайнерлери **Алексей Краузин, Николай Овчаров, Степан Топоев** оларга алдар болдуруп көдүрген.

Олар ажаап алыышкынның эгезинден бээр 220—230 гектар черниң тараазын бастырып, хүн нормазын доктаамал 150—200 хуу күүседип келген.

Ажаап алыышкынның мурнакчыларынга деңнежиңер!

„Большевик“ мурнавышаан

Дүжүт ажаап алыышкынының болгаш күрүнеге тараа дужаалгазының талазы-биле ажыл-агыйлар аразында калбарган социалистиг чарыштың сентябрьның баштайгы он хонуунда түңнелин СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозу-биле райкүүскомнуң каттышкан хуралынга чугаалашкан. «Большевик» совхоз (директору Д. Куулар, партком секретары Д. Хертек) тараа ажаалгазының темпизин шапкынчыткаш, он хонук дургузунда 800 ажыг га, сөөлгү беш хонукта 300 га тарааны кезип ажааган болгаш күрүне шыгжамырынга 221 тонна тарааны урup, планының 45 хуузун күүсеткен. Ынчангаш партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң дүжүт ажаалдазының база тараа белеткелиниң талазы-биле ажыл-агыйлар аразынга шилчиир Кызыл тугун 150 рубль акша шаңналы-биле кады «Большевикке» тыпсырып шиитпирлээн.

«Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтарда, «Искра» колхозта ажаап алыышкын куду деңнелде чорup турар. Тараажылар ортузунда күш-ажылды организастааны багай. Ында тарааның шаңаарга изип үрелир чоруктары уламчылап турар. Дүжүт дээш демиселдиң чорудулгазында четпестерни чайладырының шиитпирлиг хемчеглерин ап чорударын партия райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском айыткан.

М. ДУГУРЖАП.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

ТАРААНЫ — КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Республиканың шөлдеринде дүжүт ажаап алыышкыны кидин түлүктеп турар. Сентябрьның 17-ниң медээзи-биле алырга, күрүне шыгжамырынга Тываның 31991 тонна тараазы урдунган, азы планның 39,5 хуузу болуп турар.

Каа-Хем районнуң тараажылары дүжүт ажаап алыышкынын болгаш күрүнеге тараа садарын дүрген темпилер-биле чорудуп турар. Олар Сарыг-Септиң тараа хүлээп алыр пунктузунга болгаш Кызылдың сайгарылга баазазынга 11.743 тонна чаагай тарааны урган, ол планның 58,9 хуузу-дур. Ол районнуң мурнакчы ажыл-агыйлары күрүнеге тараа садарының планын күүседир чеде бергеннер. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхоз дужаар ужурлуг 3460 тонна тараазының 2603 тонназын хүлээп алыышкын пунктузунга киирип, планын 75,2 хуу чедирген. «Тиилелге» колхоз 3340 тонна планындан 2174 тоннаны Төрээн чурттуң шыгжамырынга урup, планны 65,1 хуу күүсеткен.

Бии-Хемниң колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге тараа дужаарының темпизин дүргедедип турар. Олар Туранның тараа хүлээп алыр пунктузунга 4896 тонна тарааны урган, ол планның 61,5 хуузу болур. «Кызыл тараачын» совхоз чаагай дүжүттү өстүрген. Совхоз күрүнеге тараа садарының планын хуусаа бетинде күүсеткеш, күрүнеге тараа садарын 5000 тонна чедирер дээн социалистиг хүлээлгезин күүседири-биле тарааны пландан ажыр дужаарын үргүлчүлеп турар.

Күрүнеге тараа садарының планын бөгүнге чедир чүгле 26,6 хуу күүсеткен Таңды районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге тараа садарын боттарының болдунар аргазындан куду чорудуп турарлар. Ол районнуң кол тараалаң ажыл-агыйлары күрүнеге тараа садарын бөгүнге чедир мынчаар күүсеткен: «Тиилелге» совхоз — 21,2, «Революцияның чалбыыжы» колхоз — 10,3, «Россия» — 5,8 хуу. А ол ышкаш Тока аттыг болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз күрүнеге тараа садар планын 52,7 болгаш 38,1 хуу күүсеткен.

Дүжүт ажаап алыышкынының болгаш күрүнеге тараа садарының шиитпирлиг хүннери келген. Ынчангаш темпини хүн бүрү дүргедедиринче кичээңгей салыры эргежок чугула.

Шалыпчы иш

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң «Найырал» салбырының тараажылары агаар-бойдус чүдерел, чаъс чаап турза-даа, таарымчалыг үени билдилиг ажыглааш, дүжүт ажаап алыышкынының темпизин шапкынчыткан. Дөң-Терек, Эдер-Бүй шөлдеринде 11 комбайн чаагай дүжүткүр 226 га суланы, 271 га арбайны дорт ажаап турар. Дөң-Теректе 452 га кызыл-тасты ажаап алыры түлүктээн.

Тараажылар ортузунда социалистиг чарышты багай эвес организастаан. Ажаап алыышкынның баштайгы хүннеринде дүжүт дээш демиселдиң маадырлары илереп турар. «Сибиряктарның» башкарыкчылары Хомушку Дыртык, Александр Ламажык, «СК-4-түң» комбайнери Чюдюк Чайзырак олар хүн нормазын 120—130 хуу күүседип турарлар. Чаа дүжүттү комбайннардан шанче сөөртүрүнге автомашина чолаачылары Чажапаан Маадыр, Күжүгет Норбу, Хомушку Чимит шудургу ажылдап турар.

Тарааны кургадыр, арыглаар ажылда хөй кижи хаара туттунган. Шан эргелекчизи Иргит Багай-оол тараажыларның күш-ажылын эки организастап, тарааның шаңга изип, үрелир чоруун болдурбас дээш боттуг хемчеглерни ап турар. Шаңда комсомолчу кыстар Хомушку Сесенмааның, Серен-Мижит Сесенмааның, Доңгак Өшкү-Саарның, Иргит Лааның кызымаккай чоруу хана солунунда чырыттынган.

Хову турлаанда көскү агитацияны эки дерип кылган. Ол тараажыларны күш-ажылчы демиселче сорук киирип турар. Салбырда партия эге организациязының секретары Х. Канчыыр-оол хову ишчилериниң ортузунда агитас-массалыг ажылды хүн бүрүде удуртуп, четпестерни илередип турар.

Б. БАРБА.

Сесегениң шөлдеринде

Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң кол тараа шөлдери Сесегеде турар. Ында чаагай кызыл-тасты, арбайны, суланы өстүрген. Тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында колхоз Сесегеге 1670 га кызыл-тасты, 770 га суланы, 200 га арбайны тараан. Чайын чаъс чаашкын шоолуг дүшпээн. Ынчалзажок тарааның дүжүдү багай эвес. Ортумаа-биле гектардан 10 центнер чедир дүжүт алдынып турар.

Колхозтуң механизаторлары баштай чаагай кызыл-тасты тавычалай кестирип эгелээн. Эрткен чылдың дүжүдүн ажаап алырынга карак кызыл күш-ажылы дээш Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден-биле шаңнаткан коммунист комбайнер Түлүш Спирин бо чылын база-ла ажаап алыышкынның баштайгы хүннеринден эгелеп мурнуку одуругда чорup турар. Комбайнер Ховалыг Довукайның көргүзүү оон база-ла дудак чок, олар норманы дыка ажыр күүседип турар.

Агаар-бойдус ындыг-ла эки эвес: чамдыкта чаъс-даа чаап тар, бүргей-даа бээр. Ынчалзажок комбайнер бүрүзү эки хүн, шак бүрүзүн чөп ажыглап, кызымак ажылдап турар. Тавычаларда тараа кургай бээрге, бастырып кириптер. Дорт ажаап алыышкында Түлүш Спирин, Ховалыг Довукай ажылдап турар. Оларның күүлүг комбайннары хүн бүрүде тура дүшпес.

Колхоз бо чылын күрүнеге 650 тонна тараа дужаар ужурлуг. Колхозчулар боттарының болдунар аргаларын санап көргеш, ооң кырынга 338 тоннаны, азы шупту муң хиро тонна чедир дужаарын хүлээнген. Баштай бастыртынган 75 тонна чаагай тарааны күрүнеге дужааган, азы планның 11,7 хуузу болган.

Колхозтуң шөлдеринде тараа дээш демисел изиг түлүк. Механизаторлар боттарынга алган хүлээлгелерин күүседири-биле карак кызыл ажылдап турарлар.

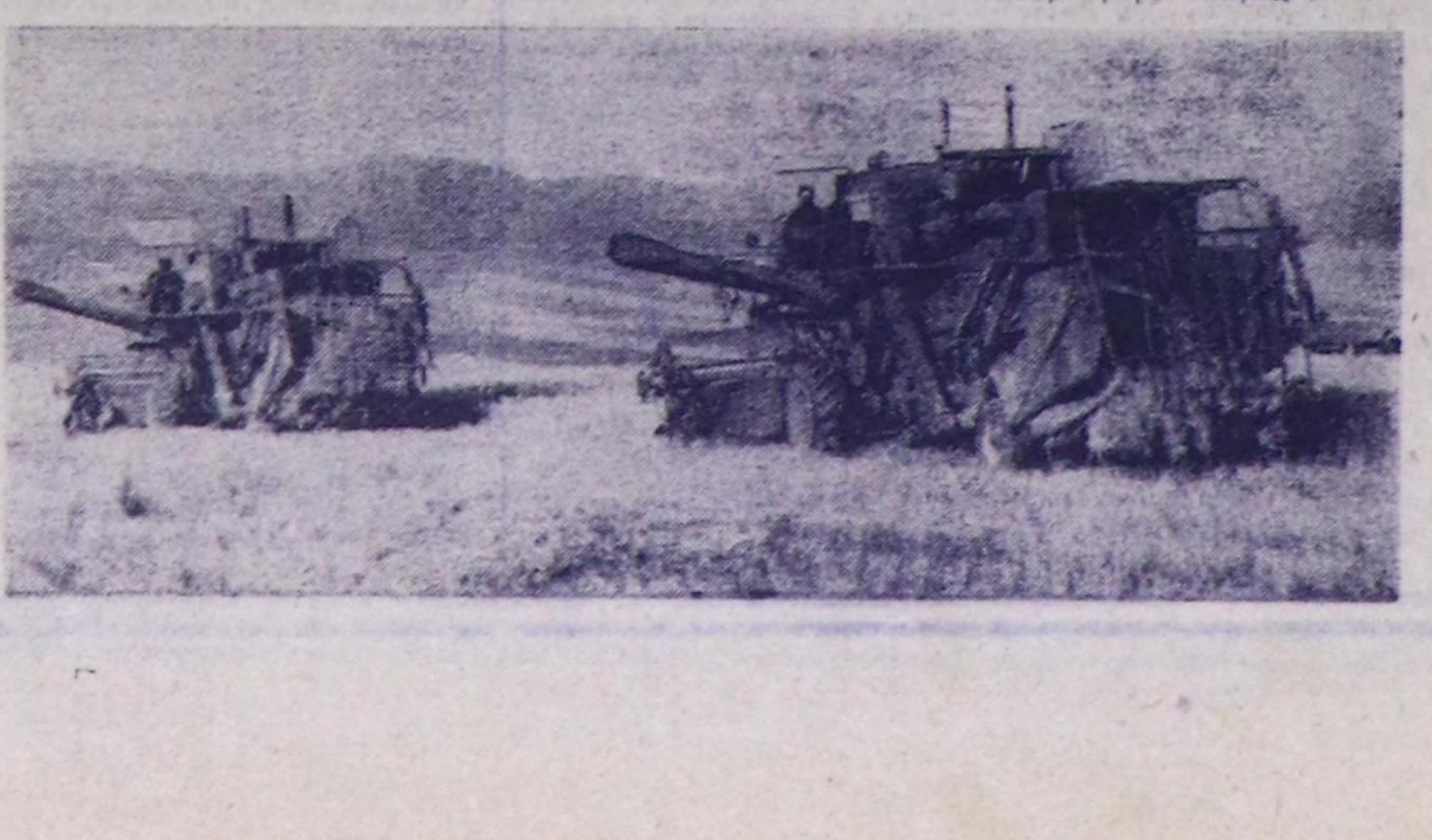

ЧУРУКТА: комбайнер Түлүш Спирин; адаанда чурукта комбайннарның тарааны дорт кестирип турары.

Найыралдың аян-чоруу

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чалаапын ёзугаар бо чылдың сентябрь айда Болгария Улус Республикага найыралдың аян-чоруун кылып баар.

Дээрги Ортенсия Бусси де Альендеге

Чили Республиканың президентизи, чили революцияның херээ, демократия болгаш тайбың дээш эрес-дидим демисел-чи, национал-хосталга шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, силерниң ашааңар Сальвадор Альенде Госсенстиң араатанзыг халдаашкындан өлгенинге ханызы-биле кажыыдап тур бис. Бистиң эң-не ханызы-биле кажыыдап, эп-сеткил каттыштырып турарывысты илеретке-нивисти хүлээп алырын силерден болгаш силерниң өг-бүлеңер кежигүннеринден дилеп тур бис. Ол эгиттинмес оскундурукга холбаштыр силерниң кажыыдалыңарга каттыжып тур бис.

Н. ПОДГОРНЫЙ.

Соңгулда мурнунуң хуралдары

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Соведиңге Кызылдың № 409 соңгулда округунга болур соңгулдага белеткел республиканың районнарында калбарган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат дээш агитация ажылы чер-черде күштелген. Бо хүннерде депутатка кандидат СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Григорий Чоодусович Ширшин** соңгукчулар-биле ужуражылгазын эрттирип турар.

Барыын-Хемчик, Бай-Тайга болгаш **Өвүр** районнарның ажылчы чоннарының төлээлекчилериниң соңгулда мурнунуң хуралдары Ак-Довуракка, Тээлиге, Хандагайтыга болуп эрткен. Аңаа кандидаттың бүзүреттирген кижилери партия райкомнарының бирги секретарьлары **Ш. Б. Куулар, С. К. Орус-оол, К. Н. Шулуу** олар амгы болур соңгулдага белеткел ажылдарын тодаргай чугаалап, соңгулда хүнүнде чоннуң төлептиг кандидады эш Г. Ч. Ширшин дээш бадылаашкынын бээринче соңгукчуларны кыйгырган. Хуралдарга санал берген соңгукчулар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидатты деткип, аңаа боттарының чагыгларын база бергеннер.

МАЛЧЫННАРГА ПОЛИТМАССАЛЫГ АЖЫЛ

Партияның VIII съездизинге ажылчын массаларның ортузунга пропаганданың эң-не дээштииниң чедип алырының янзы-бүрү хевирлериниң дугайында чугаалап турган: «Мооң мурнунда бис ниити чүүлдер-биле пропагандалап турган болзувусса, ам ажыл-биле пропагандалап турар бис. Ол база-ла суртаал, ынчалза-даа ол дээрге ажыл-агыйжы суртаал-дыр»— деп, В. И. Ленин онзалап демдеглээн (т. 38. арын 198). Пропаганданың дээштии ооң амыдырал-биле, ажыл-агый-биле ханы холбаалыында.

Партия организацияларының бирги ээлчегде кол сорулгазы малчыннар ортузунга политмассалыг ажылдарны чорударда, оларның фактылар-биле бадыткаттынган ажыл-херекчи дээштиинче кичээнгей салыры болур. Партийжи агитаторнуң сөзү малчынның сагыш-сеткилинге чоок, амыдыралчы чижектер-биле ооң моон соңгааргы сорулгаларын айтып, боттандырарының арга-оруктарын чырыткан турар ужурлуг.

Тес-Хем — малчын район. Күш-ажыл кылып шыдаар үш кижиниң бирээзи-ле малчын. 460 ажыг өг-бүле — мал ажылында. Малдың массалыг олдаашкыны эгелээнде ол сан оон-даа хөй апаар. Ынчангаш партийжи агитацияның нургулайында малчыннарже углап турар бис. Мал бажын чылдан чылче өстүрери, ооң алыр продукцияны шынарлыг болгаш элбек болдурары—бистиң малчыннарывыстың, тускай эртемниглеривистиң кол сорулгазы. Ону чедип алырда, эргижирээн материалдыг баазага, шаглан бээр салгап келген чамдык эрги чаңчылдарга даянып болбас деп чүве билдингир.

Партия болгаш чазактың малчыннар мурнунда салып турар перспективтиг планнарын амыдыралга боттандырар дээш, оларның ортузунга тайылбыр ажылын күштелдирери партия организацияларының чугула сорулгазы.

Амгы үеде районнуң бүгү малчын коданнарын бригада айыы-биле район төвүнүң албан организация, бүдүрүлге черлеринде доктаамал бижыглап кааны эки түңнелдерни берип турар. Ол коллективтерниң удуртукчулары болгаш коммунистери быжыглаттынган черлеринге агитаторлар, лекторлар болуп, коллективтиң кежигүннериниң кужу-биле политиктиг салдарны, ажыл-агыйжы дузаны чедирип турарлар. Ылангыя орук-тудуг чериниң, суг ажыл-агыйының, харылзаа конторазының болгаш өске-даа коллективтерниң төлээлерин малчыннар күзенчиг аалчылары кылдыр хүлээп алырлар. Олар малчыннарга политмассалыг ажылды чорутпушаан, көржең хоорар, одаар ыяш, суг-биле хандырар болгаш кызыл-булуңун дерип шимээри дээш көскү ажылдарны кылгылааннар. Мал суггарар чылыг сугну суг ажыл-агый чери «Чодураа» колхозтуң № 2 бригадазының малчыннарынга 2 хонгаш-ла чедирип берип турган. Коллективтерниң удуртукчулары С. Н. Самдан, Б. Б. Ширнен, М. С. Сарыглар болгаш өске-даа эштер партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип турарлар. Шефтеп турар коллективтер быжыглаттынган коданнарынга айда 1—2 удаа баары көрдүнген. Бо практиканы моон соңгаар уламчылаар болгаш улам экижидерин бодап турар бис.

Агитаторлар солун-сеткүүлде үнген чүүлдер тайылбырлаары-биле чергелештир культура-массалыг ажылды чорударын чугулалап көрүп турар. Ол сорулга-биле мурнакчы малчыннар А. Монгалбинниң, И. Данзуруннуң аалдарынга, «Ак-Эриктиң» сараджа хойлар кадарчыларынга, Хараал-Тейде үлегерлиг бода мал фермазынга каш удаа ужуражылга-семинарларны ажыл-агыйларның партия организацияларының идепкейи-биле эрттиргилээн. Ажыл-херек-биле дүүшкен ол ужуражылгалар киржикчи бүрүзүнге ажыктыг болганы сөөлүнде барып бадыткаттынган.

Мурнакчы дуржулганы херек кырынга өөренип көрүп, ону нептередири ажылга улуг дузалыг. Эрткен кыжын районнуң кол специалистери, бригадирлери болгаш ажыл-агый удуртукчулары Таңды районнуң мурнакчы ажыл-агыйларынга чорааннар. Олар мурнакчы малчыннар Иван Сафоновтуң, Оюн Кашпык-Караның коданнарынга, Краснояр фермазынга, Дуржулга станциязынга болгаш өске-даа черлерге чорааннар. А ол чорууккунуң ажыктыг түңнелин ам А. Монгалбинниң, А. Карманың болгаш өске-даа хөй малчыннарның коданнарындан, Хараал-Тей фермазындан, «Тес-Хем» совхозтуң семиртилге пунктузундан көрүп болур. Хөй-хөй коданнарда малды кышкы үеде чылыг суг-биле суггарар аргалыг апарган. Бода мал фермаларында ылбыраткан чемни берип турар. «Элбек дүктү сугнуң дузазы-биле ап турар бис» дижир тандыжыларның чугаазын бистиң мурнакчы малчыннарывыс херек кырында боттарынга хынап көргеш бүзүрээннер. «Тес-Хем» совхозтуң Александр Карма, Александр Монгалбии, «Чодурааның» Емчүр Данзурун, Иван Сувандии, Соян Чикей болгаш өске-даа малчыннар бо чылын бир хойдан эрткен чыл-биле деңнээрге, 300—500 грамм чедир хөй дүктү кыргып алганнар.

В. И. Ленин «Чарышты канчаар организастаарыл?» деп чүүлүнге: «теория практикаже шилчээш, практика-биле дирижип, практика-биле эттинип, практика-биле хынаттынып турар ындыг төөгүлүг үе ам келген» деп бижээн (т. 35, арын 202). Баштыңчының бо сөстери амдаа кужун чидирбээн. Аңаа дүүштүр политмассалыг ажылдарны дээштиг чорудар ужурлуг бис. Шынзыдып бүзүредириниң чаа делгем аргаларын билдилиг ажыглаары коммунист агитаторнуң кол чепсээ дээрзин В. И. Ленин айыткан. Районнуң болгаш республиканың мурнакчы кижилериниң чедиишкиннерин, партия болгаш чазактың мал ажылын хөгжүдеринче угланган политиказын тайылбырлаар хүлээлгезин эштер Б. Доюндуп, С. Алдын-Херел, И. Комбу, М. Дирчин олар эки күүседип турарлар.

Уран чүүл болгаш кино — партийжи пропаганданың чугула чепсээ. Ол ажыл бисте сөөлгү үеде экижээн. Көжер кино бо чылдың сес айларының дургузунда 100 ажыг үнүүшкүннерни кылып, 4000 хире малчыннарга киноларны көргүскен. Агитбригада малчыннарже болгаш хову турлагларынче доктаамал үнүп турар апарган. Агиткультбригаданың доктаамал идепкейлиг киржикчилери бот-тывынгыр артистер Ондар Юспеек, Валя Донгак болгаш өскелер-даа чаа-чаа номерлерни шилип ап, оларын чоңга чедиишкинниг көргүзүп турарлар.

Малчыннарның 80 ажыг хуузу радиоприёмниктерден Москваның үнүн, Кызылдан малчыннарга дамчыдылгаларны хүннүң-не дыңнап турар. Ынчалза-даа хыналда чорутканының түңнелинде О.-Шынаа, Ү.-Шынаа салбырларда болгаш Шара-Нуурда хөй-хөй малчыннарда приёмниктер үрелик, батарея чок болгулаан. Оларны септээр, батареяларны садар хемчеглерни алган.

Малчын бүрүзү чагыглыг. Ынчалза-даа почта чедирип турары кошкак. Ажыл-агыйларда партия организациялары солуннар, журналдар чедирилгезинче кичээнгей салбайн турар. Районнуң харылзаа конторазы (начальниги Д. Чөмбүрүк) О.-Шынааже, Ак-Чыраажe почта чедирилгезин дыка озалдадып турары четпес.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунга республиканың хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында чугаалашкан болгай. Ооң шиитпирлериң бистиң малчыннарывыс деткип турар. Оларның амыдыралга боттанган турары малчыннар ортузунга салдынган сорулгаларны тайылбырлаарындан, күш-ажылга оларны сорук киирип организастаарындан улуу-биле хамааржыр.

Амгы үеде районнуң малчыннары ниитиниң малынга чемнер белеткелинде ажылдап турарлар. Чамдык малчын коллективтер сиген белеткээр планнарын күүседип алган болгаш ам-даа мал чеми белеткээрин уламчылавышаан. Ылангыя «Чодураа» колхозтуң хойжу бригадалары, Хараал-Тей фермазының коллективи эрестиг ажылдап турар.

Кылдынып турар чүүлдер-биле чергелештир малчыннар ортузунга политмассалыг ажылдарда четпестер хөй. Лекция, беседалар доктаамал болбайн турар. Мурнакчы арга-дуржулганы ажыглап,бедик көргүзүглерни чедип ап турар малчыннарның саны ам-даа эвээш. Социалистиг чарышты организастап турарывыста ёзу барымдаалаан чүүлдер хөй. Четпестерни эдип, политмассалыг ажылдарның дээштиг болурун чедип алыр дээш хемчеглерни ап турар бис.

Ш. КОЧАГА,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң пропаганда
болгаш агитация килдизиниң
эргелекчизи.

ЧҮТКҮЛДҮГ МАСТЕР

Чоннуң амыдырал хандырылга ажылында хөй чылдарда мергежилдиг ажылдап турар мурнакчылар чер-черлерде хөй. Оларның бирээзи хоочун идик мастери Борис Федорович Бараболик идик септеп кылырынга 20 чыл дургузунда ажылдаан. Ам ол Тес-Хем районнуң амыдырал хандырылга комбинадынга 5 чыл ажылдап келген. Ол чүткүлдүг мастер планныг онаалдазын ай санында 150 хуудан кудулатпайн күүседип, ажылынга улуг мергежилдиин көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: Борис Федорович Бараболик ажыл үезинде.

М. КАЛЧАННЫҢ фотозу.

СҮТ ЭЛБЕК

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришпишаан, Улуг-Хемде «Найырал» совхозтуң Кара-Тал сүт-бараан фермазының коллективи күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болган.

«Ферманың саанчылары эрткен сес айларда 384 тонна сүттү саггаш, ооң иштинден 321 тоннаны нүрүнеге садып, чыл планының 80,2 хуузун күүседип алган. Ферма ниитизи-биле бир инекке онаалтыр 1197 килограмм сүттү сагган.

Түс-түс саанчылар аразында чарышка Дамдын Чечек шылгарап, инек бүрүзүнге онааштыр 1840 килограмм сүттү сагган. Ооң дараазында Салчак Дайынык-кыс чоруп турар.

Ферманың саанчылары кышкы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин кудулатпас дээш мал чеминиң белеткелинге организастыг киржип, боттарының күжү-биле 75 тонна сиген белеткээр планын 92 тонна чедирген.

К. МААДЫ.

Бригадир

Кара суг кыдыының оргулажында бир сараатты үш-дөрт кижи салып тур. Ооң ындыында база бир сараат бедип ор. Сарааттар чанында-даа, оларны дээскиндир-даа ажылдавайн турар чаңгыс-даа кижи чок.

Бригадир Улаачы Айыыр-Санаа үш адыр ыяш айыыры-биле чүктем хире сигенни бөле хаара шашкаш, чанында аныяк оол-биле маргышкан дег, сараат кырынче өгдеш кылдыр октапты. Узун дурт-сынныг, бедик эгиннерлиг, бажының дүгү шулу көгере берген ол ашак кижи айыырындан салдыкпайн, бөлүк-бөлүк сигеннерни өгдеңнедип-ле тур. Бисти көрүп кааш, айыырын туралыг-туражок черге кадап кагды.

— Бөлген сиген бөгүн хөй, ынчангаш ийи звено болуп алгаш сарааттап тур бис,—деп, бригадир чугаалай-дыр.

—Аранарда чарыштыг боор силер аа?...

— Ынчанмайн канчаар, харын кол чүве ол-ла болгай. Дөө сараатты Мадриин Оюн-оол кылдыртып тур—звеночу ол. Кыска сыптыг айыыр четпестеп, узун сыптыы негеттине бергиже сиген октааш, ооң соонда сараадын ооргалааш турупптар ашак боор.

— Кайыңар ажып тур?

— Чамдыкта мээң звеномну ажа бээр кижи. Ээ, дуржулгалыг-ла сигенчи. Ооң-биле кады бо Чумуртугга, куду Үзүгге, Кызыл-Арыгта каш-даа чыл сигеннеп келдим. Чүвениң шыны херек, сиген белеткелинге чудугара ажылдаар, олүт билбес кижилер херек болгай, ындыг кижини Оюн-оол дээр мен.

Малга чем белеткээр бригаданың ажыл-херээн канчаар организастааның, бодунуң дуржулгазын-даа, бодалын-даа хоочун бригадир күзелдии-биле чугаалады. Сиген кезилдезиниң муриуу чарыында, бригаданы организастап, бөлүп турар үеде, аът бажынга сугар чүгенден, дырбаашатан эгелээш, тракторга чедир бүгү-ле дериг-херекселди бригадир боду диленип, тыптынып, бижидип ап турар. «Хамык ужур—ыяк белеткелде» деп оон чугаалап турары шын. Сиген шөлүнге чылдын-на ындыг белеткелдиг чеде бээр. Аргалыг-ла болза, мурнунда чылдарда, бир бригадага кады ажылдап чораан, бот-боттарын эки билчир кижилерден бригаданы тургузары ажыктыг. Чылдың-на районнуң малга чем белеткээр бригадаларынга хөй-хөй школачылар ажылдап чайлаар. Улаачы Улаачыевич бригадазынга келген оолдар, уругларны эптиг-эвилең хүлээп алгаш, кымга кандыг ажыл таарыжырын айтып, арга-сүмезин бээр. Оларны ажылга өөредирин боду баштааш хүлээнип алыр. Бригаданың бүгү ажылын хүн бүрү удуртуру-биле бригада чөвүлелин тургускан. Оон ажылының түңнелин беш, он хонуктап ниити хуралга тодаргай чугаалажып турар. Оон ачызында ажылда четпестерни илередири-даа, мурнакчыларны шаңнап, мактаары-даа билдинип келир. Бригадирниң ажыл организастаарда бир кол даянып кужу—улусчу контроль бөлүү. Ук бөлүк хыналда кылгаш, оон түңнелин бригадиринге дыңнадыр. Бо чайын Чумуртугнуң чамдык шөлдеринге сиген бөлдүрүкчүлери сигенни черге каап турганын, ажылчыннарга эргежок чугула аът, үс аймаа кезек када узуктели бергенин контроль бөлүү өй-шаанда илереткеш, дарый чемчег алган.

Бо болгаш өске-даа арга-хемчеглер Улаачы Улаачыевичиниң бригадазын чылдың-на эки түңнелге чедирип турганы таварылга эвес. Оон өөрүнден кол өзек бөлүр улуг кижилер —сараат салыкчылары Мадриин Оюн-оол, Кара-оол Бичике, аът-биле сиген бөлдүрүкчүлери Женя Сандан, Сергей Сат болгаш өскелер-даа Чумуртугнуң элбек сигенин дээш кызымак-ла ажылдааннар.

...Чумуртугга кежээ дүжүп, ажыл шагы доосту берген. Ынчалза-даа сиген кестирип турар тракторнуң каргыраазы соксаваан. Бригада турлаанга хурал болган. Совхозта мал чеми белеткеп турар 16 бригададан үшкү он хонуктуң түңнели-биле бирги черни алганы дээш алдан харлыг Улаачы Улаачыевич Айыыр-Санааның бригадазынга шилчиир Кызыл тукту болгаш акша шаңналын тывыскан. Бригаданың мурнакчылары база шаңнаткан.

Бригаданың кежигүннери хуралга чыглып келгеш, малга чем белеткелиниң планын чедиишкинниг күүседир, темпизин дүргедедир, шынарын экижидер сорулга-биле совхозтуң бүгү бригадалары пландан ажыр 1000 центнер сиген белеткээр деп бедиткен хүлээлгезин доллдур күүсеткен. Эки ажылдың түңнели бо: 1900 центнер сиген белеткээр турган 2992 центнерни, 150 тонна силосту 166 тоннага күүсеткен, 20 центнер бүдүк-бүрүну белеткээн. Планын ажыр күүсеткеш, Чумуртугнуң сигенчи бригадазы көк сула силостаар болгаш тараа ажаап алыры-биле хову бригадазынче шилчий бергеннер.

А. НУГУУРАК.

Сүүзүннүг шыгжаг

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы турза-даа Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз кукурузаның багай эвес дүжүдүн алган. Ажыл-агыйның силос ажаар комбайннарының башкарыкчылары Владимир Самойленко, Петр Тонких, Николай Ооржак, Николай Нелюбин олар 1460 га кукурузаны кыска хуусаада шалыпкын ажаап дооскан.

Совхоз бир гектарга онааштыр 123 центнер чулуктуг мал чемин алган.

КОМБАЙНЕР АЛЫШКЫЛАР

Ынчан шокар булуттуг, эрткен дүне чаъс чагган болгаш, тавычалай кестирген тараа бастыртынмас турган. Хову турлаандан элээн ыракта комбайннар сыпта тарааны бөлүктеп ажаар арга-биле чорудуп турлар. Дүжүт ажаап алышкынынга таарымчалыг белеткеттинген шаңда ажыл хайныышкынныг.

Элээн каш комбайн хову турлаанда, оларның чанында, кырында башкарыкчылары бир-ле чүвени кылган, даашкыр кылдыр соктагылаар-даа. Турлаг кызыл-булуңунга кире бээримге, Д. К. Оюн учёт ажылын кылып, комбайнерлерниң бүдүрген ижиниң түңнелин үндүрүп олур.

— Кымнар тергиидеп турлар ышкаш, учётчик?

— Кайызын ол дээр боларны. Дөгере эки ажылдап турар эрлер-ле болгай. Сөөлгү он хонуктуң түңнелин үндүрер дээш ажылдап ор мен. Сан-чурагайдан көөрге, хөй тараа ажааган эштер бар-ла-дыр. Ам-даа доозуп четтикпедим.

— Силерниң бо колхозта механизатор үш алышкы бар дээр. Оларның ажылы кандыг чоруп турар ирги? Ол алышкыларның ажыл-ижин сонуургааш келдим, Дыртык-оол Калбакович?

— Шын харын, Комбужап, Борбак-оол, Кара-оол олар Чорбаа ашактың оолдары. Оюн Чорбаа ажылдап турда, могаарын-даа билбес, кончуг эрес кижи чүве. Оолдары шынап-ла адазын дөзээннер-дир. Комбайнны-даа, тракторну-даа, автомашинаны-даа башкарыпкаш, ажылдап турарын бо-ла көөр-дүр мен. Колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының хүрээлеңинге оларның аттары кире берген, шаңнал, макталга четкен тургулаар.

— Олар ам кайда ажылдап тур ирги?—деп, айтырыг салырым билек комбинезоннуг күдер эр кирип келди. Мээң-биле менди солушкаш, колхозтуң кол агроному Г. Тальды учётчиктен айтыргаш, далаштыы аажок ынай боор чорда, чүнү кылып турарын оон айтырарымга, бөргүн уштуп, дерин аржыылы-биле чоттунгаш, мынча диди:

— Тавычалай кестинген тарааны ангылап ажаап турдувус. Дуңмаларым оолдар болгаш өске-даа комбайнерлер-биле кады. Чаъс чагган, тавычалаттынган чалдарны өттүрүп каавытты. Аңаа орар эвес. Дорт кестирип кириптер дишкеш дуңмаларым-биле комбайннарывысты чолдак сыптыг тараа ажаарынга таарыштыр эде дерип тур бис. Ам бир шак хире болгаш, шөлче аъттаныштар бис.

Ооң-биле чугаалашпышаан, комбайннар чанынга келдим. Подборщиктиг алды комбайнның башкарыкчылары дорт ажаалгага техниказын эде дерип турлар. Үш алышкы комбайнерлерниң улуу П. Комбужап-биле ынчаар таныштым.

—Мээңии белен болду. Кеспишаан, бастырып кириптейн дээш — деп, Н. Миньков өөрүнге чугаалааш, комбайнның «хөөмейледип» чорупту.

Хып дээн аныяк эр Петр Комбужап 1950 чылда Бай-Хаак МТС-инге трактор курузунга өөренип кирген. Курсту кончуг эки өөренип дооскаш, ынак техниказы — тракторну бир-ле дугаарында башкарып, күш-ажылчы амыдыралын оон эгелээн. Үш чыл улаштыр трактористээш, комбайн башкарарынга өөренип алган. Ынчангаш Петр Чорбаевич 23 чыл трактористеп, комбайнерлеп турар. Кышкы септелге үезинде трактор, комбайн болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый техниказының септелгезинге ажылдап, чамдыкта кышкы үеде трактор-биле кылыр ажылдарга киржи-даа бээр. Хөй чыл ажылдаан дуржулгалыг механизатор ажыл-ижи-биле бодун мактанырынга хоңну чок. Ынчангаш оон хөй чүнү-даа билип ап чадаштым. Төрээн колхозу «Коммунизмниң херелинге» күш-ажылчы чылдарының дургузунда хөйнү кылып, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидеринге, чер ажылының культуразын экижидеринге эвээш-даа бол, күш-ажылчы салыышкынын киирип турар.

— Таңды беримче талазы-биле республикада тараалаң районнарның бирээзи. Каңдаашкынныг болза-даа, тарааның үнүш-дүжүдү бо чылын багай эвес. Бистиң колхоз Төрээн чурттуң шыгжамырынга үлүг-хуу кылдыр 1850 тонна тарааны урарын хүлээнген. Ол долдур болгаш ажыр күүсеттинер. Ажаап алышкынның үе-шагын халас эрттирип болбас. Бистиң ажылывыска кол-ла чүве техниканы билдилиг, бүдүрүкчүлүг башкарары, ажылдың темпизин шапкынчыдары, чидиригни болдурбазы болур — дээш, Петр Чорбаевич дуңмазы Кара-оолду бодунче кый дей берди.

Ажыл-ишке кызымак алышкылар бот-боттарының ажылынга дузалажырынга ынак. Үш комбайнерниң эң аныяа Оюн Кара-оол. Ол Балгазынның профтехучилищезин дооскаш техниканы үш чыл башкарып ажылдап турар.

— Канчаадың, кезер аппараттың бистериниң кырынга 15—20 см калбак демирни эптей салып алдың бе?

— Ийе, бүрүн деп болур. Көргүссе деп турумда кый дээриңге келдим. Борбак-оол база-ла доозуп тур. Доозулган, белен болза үе-шак эрттирбейн, барып комбайннап турбааже болур бе, оолдар.

Ортун комбайнер Оюн Борбак-оол база-ла Балгазынның профтехучилищезинден механизатор болуп үнген. Тос чыл трактористээш, дөрт чыл комбайнерлеп турар.

Дүжүт ажаап алышкынының күскү сезону эгелээриниң бүдүүзүнде механизаторларның социалистиг чарыжынга киришкеш, Петр Комбужап 700 га черниң дүжүдүн ажаарын хүлээнгеш, Оюн Кара-оолду, Оюн Борбак-оол 800 га дээш Андрей Оюнну, Оюн Кара-оол 800 га дээш акызы Борбак-оолду кыйгырганнар.

Сезоннуг хову ажылдарының баштайгы үе-чадазы—часкы ажылдар үезинде Комбужап, Борбак-оол, Кара-оол олар тракторун дыңнапкаш, илииртээшкинге, чаштырылгага, чер андарылгазынга киржип келгеннер. Күскү ажылдар үезинде комбайннарның башкарыкчылары апаарлар. Олар кышкы үеде чамдыкта автомашина-даа чолаачылай бээр. Колхоз баштаар чериниң даандырган ажылдарын ак сеткилдиг күүсетпээн шаанда тура дүшпестер.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының дүжүдүн кыска хуусаада, чидириг чокка ажаар күш-ажылчы демиселде турушкан Петр, Борбак-оол, Кара-оол Чорбаевичилерниң ады «Коммунизмниң херели» колхозтуң мурнакчы тараажыларының арасында база бар. Күскү шалыпчы иштиң эгелээниинден бээр П. Комбужап. О. Борбак-оол 350, О. Кара-оол 250 га ажыг тарааны дорт-даа, аңгылап-даа ажааган.

Хову корабльдериниң капитаннары дески бышкан кызыл-тас шөлүнге кээп, сыпта тарааны кестирип кирипти. Тарааның саваңы соондан хөлзээннелип дүжүп, арыг тараа бункерлерин иштеп чорупту. Элээн болгавда автомашиналар комбайнга кожаланчып кээп, тарааны хүлээп алгаш, шаңныва хаптылар.

М. СЕВЕН.

ЧУРУКТА: комбайннарын дорт кезилдеге эде дерип дооскаш, алышкыларның чугаалажып турары (солагай талада) Оюн Кара-оол, Оюн Борбак-оол, Петр Комбужап.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Тарып боозадылга

«Улуг-Хая» совхозтуң тускай эртемниглери малды тарып боозадырынга белеткелди эки чорудуп, ону организастыг эгелээн. Совхоз бо чылын 10.000 хойну тарып боозадыр планныг. Ук ажылды чорудар 4 пункт тургустунган.

Сентябрь эгезинге чедир 1550 хойну тарып боозаткан. Барыкта техник Ажы Кара-кыс, Сепекте — Айыыр-оол Санзай-оол эки ажылдап турарлар.

Эъжимде болгаш Демир-Сугда тарып боозадылга пунктулары Эйлиг-Хемде паром тургустунмааныңдан ам-даа ажылдаваан.

О. ТАВАА.

ТЕХНОЛОГИЯНЫ ЭКИЖИДЕР

Бо чылды партияның болгаш чазактың тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы кылдыр көргени таварылга эвес. Бүгү совет улус-биле бир демей, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилери бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, эрткен чартык чылда элээн көскү күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болган. 6 айларда даг-дүгү бүдүрер планын комбинат 108,7 хуу, продукция сайгарарын —111,2 хуу күүсеткен. Хереглекчи бүдүрүлгелерже планда көрдүнгенинден ажыр 2 муң хире тонна даг-дүгүн чүдүрүп чоруткан. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге ниити продукция бүдүрери барык 19, бараанныг продукцияның —11 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 17 хуу өскени черле өөрүнчүг. Пландан ажыр 15 муң рубль түңнүг орулганы алган.

А ол ышкаш тоску беш чылдың ниити планы база-ла күүсеттинип турар. Тоску беш чылдың эрткен чартында пландан ажыр 7 муң 600 тонна даг-дүгүн бүдүрүп үндүрген. Чыл бүрүде даг-дүгү бүдүрериниң хемчээли ортумаа-биле 13 хуу чедир өзүп турар. Ол дээрге бүгү чурттуң үлетпүрүнүң өзүлдезинден 2 катап хөй болуп турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка өскен. 2 чартык чыл дургузунда оон көргүзүү 24,5 хуу чедир өскенин айтырга четчир. Ындыг өзүлде моон мурнунда маңаа туруп көрбээнин айтыр херек. Ол үениң иштинде комбинат пландан ажыр 1 миллион 600 муң рубль түңнүг продукцияны сайгарган.

Бо чедиишкиннер комбинаттың бүгү коллективиниң, партия, профэвилел, комсомол организацияларының чүткүлдүг болгаш чогаадыкчы күш-ажылының ачызы-дыр. Мурнакчыларның хүрээлени мында кажангызындан-даа өскен. Түс-түс мурнакчылардан эрткеш, бүдүн-бүдүн коллективтер шалыпчыларның одуруун ээлеп турар. Оларның чижээнге даг-дүгү арыглаар фабрикада, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Дүктен-оолга удурткан дөрткү ээлчээн хамаарыштырып болур. Ол ээлчег планныг онаалдазын 110 хуу күүседип шыдаан. Рудникте № 2 экскаваторнуң экипажы (бригадири Козлов) даг-дүгү рудазын чүдүрер планын 114,5 хуу күүседип, көскү чедиишкинниг болган. «БелАЗ-540» маркалыг самосвалдың чолаачызы эш Туровец чүък сөөртүр планын 129 хуу чедирген.

Фабриканың даг-дүгү арыглаар дерилгезиниң таарыштырыкчызы Боня Куулар бүдүрүлгениң технологиязын билир талазы-биле эш-өөрүнден ылгалып турар. «Чурттуң даг-дүгү үлетпүрүнүң эң дээре таарыштырыкчызы» деп атты эрткен чылын оон чедип алганы оң херечилеп турар.

Ол ышкаш забойщик Авыда Доржу, электростанцияның котёл машинизи Макар Таржа, теп септелге мастерскаязында электрокаңнакчы Мурушкин дээн ышкаш он-он мурнакчыларны маңаа адап болур.

Комбинатта фабрика биле рудник бүдүрүлге эргелиг, а өске коллективтер цехтер кылдыр санадып турар. Комбинаттың бүгү цехтери эрткен чартык чылда эки ажылдааның демдеглээр херек. Чүгле рудник эрткен үениң дургузунда 3 миллион 100 муң тонна даг массазын каскан. Фабриканы руда-биле хандырар планын ол 102 хуу күүсеткен. Экскаваторларның болгаш өрүмнээр станоктарның бүдүрүкчүлүү дыка бедээн.

Фабрика даг-дүгү бүдүрер планын эрткен чылдыынга деңнээрге 19 хуу өстүрүп шыдаан. Ооң технологтуг көргүзүглери экижээн. Рудадан даг-дүгүн ангылап ылгаары эрткен чылдыынга бодаарга 10 хуу бедээн. 1 тонна даг-дүгүн бүдүрерде 26 тонна руданы үүрмектеп арыглаар турган болза, ам ол көргүзүг 25,4 тонна кылдыр эвээжээн. Даг-дүгү арыглаар цех эрткен чылын шакта 88 тонна руда үүрмектеп ылгап турган болза, ам шакта 105 тоннаны арыглап ылгап турар апарган.

Ол ышкаш белен даг-дүгүнде доозун-довурактың хуузу 0,3 хуу эвээжээн. Бо бүдүрүлгеде эртем-техниканың чаа чедиишкиннерин ажыглаар, мурнакчы технологияны шиңгээдип алыры экижээн. Чаа техниканы шиңгээдип алырынга эрткен чартык чылда безин 67 муң рубльди чарыгдаан.

Үстүнде ийи бүдүрүлге черин автотранспорт цеги холбаштырып турар. Ол чартык чылда чүък сөөртүр планын 105 хуу күүсеткен. Тулуг-септелге мастерскаязы, теп механика-септелге мастерскаязы, коммунал-чуртталга эргелели, ажылчын хандырылга килдизи болгаш социал хандырылганың өске-даа дузалал цехтери боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны күүседип шыдаан.

Комбинаттың технологиязында чедир кылдынмаан чүүлдер база бар. Чижээ, даг-дүгүн шоодайлап, чүдүрерин колдуунда-ла хол-биле кылып турар. Ону механизастап, ишкир резина шоодайларны ажыглаары негеттинип келген. Чуруп-үүрмектээш, үндүр октап турар сайда даг-дүгүнүң хуузу ам-даа хөй. Ону болдурбас толээде үүрмектээриниң дөрткү чадазының технологиязын ийиги чартык чылда шиңгээдип, ажыглалга киирер деп сорулганы салган.

Ниитизи-биле коллектив технологияның иштики курлавырларын чөп ажыглап, экономиканың чүрүмүн шыңгыы сагып, ону улам сайзырангайжыдып турган, тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында алган хүлээлгелерни күүседири бистиң кол сорулгавыс ол болур.

Т. САМДАНЧАП,
Ак-Довурактың даг-дүгү
арыглаар комбинадының
эртем-шинчилел килдизиниң
эргелекчизи, техниктиг
эртемнерниң кандидады.

ШЫНАР ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ

«Тыва көдээ тудуг» трестиң коллективи тудуг-монтаж ажылдарының шынарын экижидеринче улуг кичээнгейни салып турар. Трестиң эрткен чылын ажыглалга киирген 349 объектилериниң 255-ин күрүне комиссиязы эки деп хүлээп алган. Ынчалза-даа көдээ черлерде чамдык тудугларның шынары куду болуп артпышаан. 1972 чылда чедир кылдынмаан чүүлдерни чүгле эдеринге трест 60,8 муң рубльди чарыгдаан.

Үрей кылыышкыннар колдуунда күш-ажылды четпес организастаанындан, тудуг-монтаж ажылдарының шынарын контрольдавайн турарындан боор турар. Тудуг бүдүрүлгезиниң механизастаары база бедик эвес. Эрткен чылын кылдынган ажылдарның бүгү хемчээлиниң 94 хуузунга механизация шуут ажыглаттынмаан.

Дашчыларның, бызанчыларның, шеверлекчилерниң тускай мергежилин бедидеринче улуг кичээнгейни трест салган. Трестке тускай өөредилге комбинады, көжүп чоруур механизастаттынган колонналарның шуптузунда мергежил бедидериниң курстары доктаамал ажылдап турар. Ынчалза-даа ажылга үнүп, кирер чоруктарның көвүдеп турарындан кадр айтырыы бөгүнге чедир үзе шиитпирлеттинмейн келген.

Тудугнуң шынары анаа кээп турар материалдарның болгаш конструкцияларның шынарындан хамааржыр. Көдээ тудугларда ажыглаттынып турар дилиг материалдары болгаш чазанылга кылыглары колдуунда чедир кургаттынмаан болур. Чыып эптээринге херек демир-бетон кылыгларның барык 20 хуузу стандарттыг негелделерге дүүшпейн турар. Монтаж азы шеверлел ажылдарының үезинде эде кылыр чорук бо-ла таваржып кээр. Үстүнде чылдагаанның ужурунда «Көк-Тей» совхозтуң инек кажаазының, «ҮТКА 25 чылы» совхозта машина-трактор мастерскаязының, Самагалдай суурда административтиг бажыңның, Барлык, Бүрен-Хемде школаларның, Тываның Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының лабораторлуг корпузунуң тудуушкуннарында үрей кылыышкыннар хөй болган.

Бо талазы-биле буруулуг кижилерге трест шыңгы харысалганы онааш турар. Эрткен чылын болгаш бо чылдың эгезинде кылып чоруткан ажылдарның куду шынарлыг болганы дээш № 585 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның начальниги А. В. Леоновка, № 586 КМК-ның кол инженери В. И. Анферовка, № 463 КМК-ның начальниги В. И. Кан-оолга болгаш № 62 КМК-ның кол инженери В. И. Шкаповка административтиг хемчеглерни хүлээткен.

Административтиг хемчеглер дээштиг болза-даа, үрей кылыышкыннарны эдери улуг бергедээшкиннерлиг болуп турар. Ам кол сорулга — үрей азы катап кылыр чоруктарны шуут болдурбазы болур. Маңаа хамаарыштыр «Тыва көдээ тудуг» трести бо чылдың болгаш сөөлгү беш чылдарның төнчүзүнге чедир ап чорудар тускай хемчеглерни ажылдап кылган.

Ынчангаш кол кичээнгей төлевилелдерниң техниктиг негелделеринче угланган. Кылыгларның технологиязын экижидеринге болгаш монтажтаарынга ол улуг ужур-дузалыг. Эргижирей берген нийкпе чедир кылдынмаан конструкцияларны төлевилээри шуут соксаан.

Тоску беш чылдың дургузунда заводка шуткаан демир-бетон-биле объектилерни четче хандырарын трест планда көрген. Бо чылын Кызылга 5 муң кубометр демир-бетон кылыглар бүдүрер чаа полигон ажыглалга кирген. Трест бо талазы-биле технологтуг карталарны ажылдап кылган.

Монтаж конструкцияларының бир аай хемчээлдиг болурун чедип алырынга демир болгаш ыяш опалубкаларны бүдүрүлгеге калбаа-биле ажыглап эгелээни улуг ажыктыг болган.

Шеверлел ажылдарының механизациязын улам экижидер хемчеглер ажылдап кылдынган. № 62, 741, 585 КМК-ларда хана штукатуралаарынга херек насостар, хана хоюглаар машиналар, чугай, дозу эзилдиреринге херек көжүп чоруур станциялар калбаа-биле ажыглаттынып турар. Удавас шеверлекчилер будук чаштырыкчылары, электрилиг хаарыылданы, паркет чондурар машиналар болгаш өске-даа механизмнерни алырлар. Дөрт мехколонналарда бетон хандырар төпчүткен белдирлер ажылдап турар.

Тудуг-монтаж ажылдарының шынарын контрольдаар комиссиялар трестиң бүгү участоктарында тургустунган. Хыналданың түңнелдерин техниктиг чөвүлелге болгаш бүдүрүлге хуралдарынга чугаалажып турар. Шупту КМК-лар айда бир катап шынар хүнүн эрттирип турар.

Прорабтарны, мастерлерни болгаш ажылчыннарны техниктиг өөредилгеге калбаа-биле хаара тудар ажыл база эки тургустунган. Тудугга эргежок чугула чижек-нормаларны, тускай дүрүмнерни анаа сайгарып көрүп турар. Тудуг ажылында чаа чүүлдерни таныштырары-биле Иркутск, Красноярскиниң политехниктиг институттарының, Новосибирскиниң инженер-тудуг институдунуң башкылары чаладып кээп турар. Чүгле эрткен каш айларда безин ийи чүс хире кижи боттарының мергежилин бедиткеннер.

Шеверлел ажылдарын эвээжедири-биле тускай заводка белеткээн кылыглар калбаа-биле ажыглаттынып эгелээн. Эптеп кылыр арганы ажыглап тургаш, бо чылын «Тиилелге», Тока аттыг, «Барлык» совхозтарга инек кажааларын, Улуг-Хем районга он хой кажаазын тудары көрдүнген. Ийи аал ишти чурттаар бажыңнар тударынга № 741 КМК шлакоблоктарны ажыглааш, дөрт муң ажыг рубльдиң камналгазын ап, оларның ажыглалга кирер хуусаазын кызырган.

Лабораторлуг ажылдар база экижээн. Трестиң төп техниктиг лабораториязы четчир санныг херекселдер-биле дериттинген, бедик мергежилдиг кадрлар-биле хандыртынган.

Тураның ыяш пунктузунда хонукта 12 кубометр ыяш кургадыр демир кургадыгының тудуунуң монтажы дооступ турар. Ынчангаш дилиг болгаш чазанылга материалдары өл турда хереглеттинмес.

Шуурмактың ыяш пунктузу станоктарны чаартып, чазанылгазының технологиязын бедиткен. Бо чорук чүгле чаа херекселдерни бүдүреринге дегүм болган эвес, а бүгү продукцияның шынарын көскүзү-биле экижидеринге улуг салдарны чедирген.

Ю. ЕГОШИН.

КОМБИНАТТЫҢ АЖЫЛЫ

Хову-Аксының амыдырал хандырылга комбинадының иштинче кире бээримге, өрээл бүрүзүнде ажыл-иш хайныккан, ажылчыннар чай чок ажылдаан турлар. Шак септээр цехте олурган мастерден директорнуң кабинедин айтыргаш, ийиги каътче үнүптүм. Директорнуң кабинединге кире бергеш, менди солушкаш, комбинаттың ажыл-ижин сонуургап айтырдым. Комбинаттың директору Людмила Ивановна Джевало коллективтиң ажылы-биле таныштырды:

— Бистиң амыдырал хандырылга комбинадывыста баш таарар, эр, херээжен улустуң хевин болгаш идиин даараар цехтер болгаш прокат, чурук тыртар черлер бар.

Людмила Ивановнадан чонга ачы-дуза чедирер черинерден улус хереглээн чүүлдериңден чүнү ап болурул деп айтырарымга, ол мынчаар харылады:

— Бистиң Хову-Аксының чурттакчы чонунуң хөй кезии аныяктар, өске черлерден көжүп келген улус хөй чер болгай. Ынчангаш олар баштайгы үеде даараныр машина, телевизор, хеп чуур машиналар дээш чүнү хереглевес дээр силер. Ынчангаш олар баштайгы үезинде бистиң комбинаттан ол бүгүнү прокаттап ап турарлар. А хостуг үезинде арыг-агаарга дыштанып, походтаар дээн улус майгыннарны, чадагтергелерни бистен ап турарлар — деп, ол чугаазын төндүрдү.

Комбинаттың ажыл-ишчилери эрткен сес айларның планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен. Коллективтиң цехтер аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнелинде, чылыг хептер, платьелер болгаш идик даараар цехтер август айда продукция үндүрериниң планын ажыр күүсеткен.

ЧУРУКТАРДА: комбинаттың хоочун даараныкчыларының бирээзи М. Долгих эрткен айда бодунга бердинген планныг онаалдазын ыракта ажыр күүсеткен (үстүнде); аныяк даараныкчы Н. Глазкова маңаа ажылдап келген үезинден ажылынга черле брак, азы үрей даараашкын черле кылып көрбээн. Ол ай бүрүзүнүң хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип турар (адаанда).

В. ЧАДАМБА.

КОЛХОЗЧУ ТУДУГЖУЛАР

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң тудугжулары бо чылын элээн улуг тудуг-монтаж ажылдарын кылып чоруткан. Оон иштинде школа тудуун алгыдып, 260 олуттуг столованы тудуп, спорт залын кылган. Оон-биле кады чүнар-бажыңның тудуун доозарының кырында келген.

Малчыннарга оларның чедирип турар дузазы улуг. №3 хойжу бригаданың малчыннарынга 2 аал ишти чурттаар бир бажыңны, 1 чүнар-бажыңны хой кажаазы-биле кады тудуп берген.

Колхоз төвүнде 2 аал ишти чурттаар бир бажыңны бо айның 15-те доозар сорулганы салган. Ам оларның мурнунда кыштаглаашкынга чедир № 2 бригаданың 400 баш хой кирер бир кажаазын тудуп доозар сорулга тургустунган.

Бригаданың ыяш белеткээр звенозу база шалыпкын ажылдап турар. Олар 1630 кубометр тудуг ыяжын, 710 кубометр дилиг материалын белеткээн. Норбу Хунай-оолга удурткан бо звенода Сайын Хунапай, Данил Арапай, Серен Буганчык ышкаш шалыпчылар хөй.

Э. ЧООДУ.

БЕЛЕТКЕЛ КАЛБАРГАН

ЭРЗИН. (Телефон-биле). ССРЭ-ниң Дээди Соведиңге соңгулдазынга белеткел ажылдары Эрзин районнуң девискээринде калбарган. Районда алды участок бар, оон даргаларының, кежигүннериниң семинарын эрттирген. Олар соңгукчуларның даңзызын тургузарын дооскан.

Агитпунктуларда ажыл база-ла хайныышкынныг чоруп турар. Агитколлективтерниң чорудар ажылының планын тургускан, ол ёзугаар чер болганда агитаторларның семинарын эрттирип эгелээн. Баштай Эрзин суурга болган. Район төвүнде, колхозтарда агиткультбригадалар бодунуң ажылын улам идепкейжиткен. Бай-Дагның агиткультбригадазы эки ажылдап, Чөөгей, Ямаалык, Хургалчы деп черлерде мал чеми белеткеп турарларга лекция, беседаларны номчуп, концерт көргүскеш келгеннер.

Ч. СҮЛЬДҮМ.

ПАРЛАТТЫНМААН ЧАГААНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

СӨЗҮН БЕРГЕН

Каа-Хем районнуң Бүрен-Хем суурунуң чурттакчызы Василий Амыковтуң кадайынга халанчыын, кижиниң хостуг эрге-шөлээзин каржызы-биле үреп, хол дээп дорамчылай бээрин илереткен чагаа редакцияга келген.

Ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы П. Самороковтуң бистиң чоруткан бижиивиске харылааны болза:

Бүрен-Хем көдээ Совединиң күүскому ук өг-бүлениң байдалын көөр тускай түр комиссия тургускан. Амыковтуң аажы-чаңында четпестер шын болуп бадыткаттынган. Көдээ Советтиң күүском кежигүннери-биле тускай комиссияның кежигүннериниң каттышкан хуралынга Василий Амыковтуң чурум сагылгазын чугаалашкан. Аажы-чаңында четпестерни моон соңгаар эдип, өг-бүледе байдалды экижидерин В. Амыков ол хуралга аазап, сөзүн берген.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЭРТКЕН НЕДЕЛЯНЫҢ БОЛУУШКУННАРЫ

ЧИЛИНИҢ БЕРГЕ ХҮННЕРИ

Чилиниң «гориллдери» (Латин Америкада реаксылыг аг-шеригни ынчалдыр адаар) улусчу чаңгыс эптиң чазаан дүжүрген болгаш ханныг өлүрүкчү чоруктуң дузазы-биле ажылчы чоннарның удурланыышкынын базарын болгаш чуртта байдалга долу контрольду тургузарын оралдажып турар. Альенде-ниң талалакчыларының болгаш үймээнчилерниң аразында чепсектиг месилдежиишкиннер Сантьяго, Консепсьон, Осорно, Антофагаста болгаш өске-даа хоорайларда болуп турарының дугайын даштыкы информация агентилелдери дыңнадып турар. «Диригге албас!» деп дужаалды бодунуң шериглеринге шериг хунтазы берген. Долу эвес сан-медээлер ёзугаар алырга, муң ажыг кижи өлүрткен, муң-муң кижини тудуп хоругдаан болуп турар.

«Хосталганың» болгаш «демократияның» камгалакчылары кылдыр чагдынган буржуазияның оор-дээрбечизиниң болгаш кадыг-дерзиизиниң дугайын Чилиде халаптыг болуушкуннар база дагын чугаалап турар-дыр. Чили реакция бодунуң конституцияга удур кемниг үүлгедиглерин «чурттуң экономиктиг, социал болгаш моральдыг кризистен хостап алыр» дээр күзели-биле тайылбырлап турар. Ынчаарга чогум-на нарын реакция улусчу чазактың эрге-чагыргага туруп келген бүгү үш чылының дургузунда будулдуруушкуннарны, хоралаашкыннарны, чөңгээлерни кылып, чуртка фашистиг террорну үүлгедип, чоннуң калбак кезектериниң амыдырал-чуртталга байдалдарын экижидер сорулгалыг чорудуп турган социал-экономиктиг ханы чаартылгаларны үзер дээш кандыг-даа үүлгедиглерни кылып келгени билдингир болгай. Чонну аъш-чем-биле, бүдүрүлгелерни чиг-эт болгаш кывар чүүл-биле хандырарын үзер, экономикага үй-балай чоруктарны өш-биле хайныктырып үндүрер дээш хуу транспорт компанияларының ажыл соксадыышкынын харын реакция күткүп үндүрген болгай.

Үе-шаг реакцияга удур ажылдап турар дээрзин ол тодаргай билип турган. Барыын үзелдиг күштерниң калчаалыг удурланыышкыннары турзажок, чуртка таарымчалыг өскерлиишкиннер, президент Сальвадор Альенденин чазааның чедиишкиннери мөлчүкчүлерни базар туруш чокталдырып, оларның чүгле мурнундагы тергииделин чок кылган эвес, харын келир үеге идегелин база үндезин чокталдарып кел чыткан. Хосталганың болгаш демократияның камгалакчызы мен дээр шывыын буржуазия чогум-на харын оон ужурунда ап октааш, хоойлу-дүрүмнү болгаш конституцияны ажыы-биле дора көргеш, дүрүм ёзугаар чазакты күш-биле дүжүрер чорукче шилчээн.

Эргилдениң алыс сорулгазы — ажылчы чоннарның бүгү чаалап алыышкыннарын чок кылыры болгаш чуртка революстуг чаартылгаларның үргүлчүлээшкинин ара доктаадыры болган.

Чили ажылчы чоннарга берге бо шакта совет кижилер, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен-биле бир дөмей, реаксылыг эргилдени буруу шаап, чили улус-биле эп-сеткилин каттыштырып, ону деткип турар.

АЛЖИРГЕ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Блоктарга каттыжып кирбес чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының Алжирниң найысылалынга болган IV конференциязы блоктарга каттыжып кирбес шимчээшкинниң бүгү төөгүзүнде эң-не төлээлелгелиг болуп, анаа делегейниң 80 чыгам чурту киришкен. Ол дээрге ук шимчээшкин тургустунуп турган 1961 чылдаазындан үш катап хөй-дүр. Делегейниң хөй-ниитизи Алжирге ужуражыышкын киржикчилериниң чугаалары-биле танышкан, конференцияның документилери парлаттынган бо хүннерде ук конференцияның түңнелдери тайбың болгаш социал депшилге дээш демиседип турар бүгү кижилерниң чаагай сеткил ханыышкынын, а реаксылыг күштерниң кылыын хайныктырган деп шуут чугаалап болур.

Блоктарга каттыжып кирбес чурттарга канчап-даа таарышпас концепцияларны болгаш үзел-бодалдарны оларга доннаштырарын IV конференцияның бүдүүзүнде болгаш оон ажылының үезинде барыын талакы пропаганданың дыка хөй органнары оралдажып турган. Блоктарга каттыжып кирбес чурттарның бо конференциязынга оларның шимчээшкини угланыышкынының өскертип, бодунуң антиимпериалистиг утка-шынарын ышкыныптар боор деп, чамдык буржуаз солуннарның бодалы шак ындыг турган. Кыдат пропагандистер боттарының ээлчээнде Алжирге болган шуулган киржикчилеринге «кедергей улуг күрүнелерниң сүлчээзиниң дугайында», делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң кошкаашкыны хөгжүп орар чурттарның эрге-ажыктарынга таарышпас, блоктарга каттыжып кирбезиниң шимчээшкини капиталистиг делегейге-даа, Совет Эвилели баштаан социалистиг дем каттыштырылгазынга-даа дең черлелиг удурланыштыр туржур ужурлуг дээр аяныг чүвезиниң дугайында боттарының теорияжыгажын суртаалдаарын оралдашкан.

Ынчалза-даа ындыг кордалдар буурап дүшкен. Социалистиг күрүнелерниң болгаш «үшкү делегейниң» хөгжүп орар чурттарының (а ындыг күрүнелер блоктарга каттышпастарының хөй нуруузу болуп турар болгай) аразынга шаанчак киир кагары болдунмаан. Конференция киржикчилериниң политиктиг составы аажок шокар турзажок (блоктарга каттыжып кирбес, депшилгелиг социал тургузуглуг күрүнелер-биле чергелештир, ол киржикчилерниң аразында чүгле капиталистиг эвес, харын чартык феодал ниитилел харылзааларлыг чурттар база бар) Барыын чүктүң болгаш Пекинниң «айтылгаларын» деткипки дег үннер конференцияга барык болбаан.

Алжирниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы Х. Бумельян конференцияны хаарда чүве чугаалап тура, «үшкү делегей» күрүнелериниң национал хосталганы чаалап алырынга социалистиг чурттарның улуг рольдуун онзалап демдеглээн. Антисоветчи болгаш антисоциалистиг даап бодаашкыннарга онза тода болгаш бүзүрелдиг ойтур шавыышкынны революстуг Кубаның баштыңчызы Фидель Кастро берген.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң кошкап турарынга конференцияның хүлээп алганы кол декларацияда байыр чедирген. «Бир эвес колониалдыг дайыннар үргүлчүлеп, империалистиг агрессиялар үүлгеттинип, өске чурттарның байлактары мөлчүттүрүп болгаш үптеттирип үргүлчүлевишаан турар болза, тайбың бышыг болган туруп шыдавас» деп, ол документиде чугаалаан. Израильдиң агрессчи политиказын конференция буруу шаап, Индий-Кыдаттың улустарын деткээш, Намибияның, Мозамбиктиң, Анголаның, Гвинеяның (Бисау) улустарының национал-хосталгалыг демисели-биле бодунуң эп-сеткилин каттыштырып турарын тодаргай көргүскен.

Конференцияның түңнелдерин үндүрүп тура, блоктарга каттыжып кирбестиң шимчээшкини империализмге удур шилип алган оруундан дүшпээн, ол шимчээшкин делегейде ам болуп турар таарымчалыг өскерлиишкиннерге салыышкынын киирип турар деп чугаалап болур.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ ЧӨПШЭЭРЕЖИЛГЕНИҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫ ДЭЭШ

Индий-Кыдаттың дал ортузунда 3 миллион кижи чурттакчы чоннуг, улуг эвес даг чурт — Лаостуң амыдыралынга сентябрь 14 кайгамчыктыг хүн болу берген. Патриотчу күштерниң болгаш вьентьян администрациязының төлээлекчилери тайбынны катап тургузар болгаш национал чөпшээрежилгени чедип алыр дугайында дугуржулгага хамаарышкан протоколдарга ол хүн чурттуң найысылалынга ат салганнар. Лаоска барык 20 чыл үргүлчүлеп келген дайынны чок кылырының үндезиниң салган ол дугуржулга бо чылдың февраль 21-де чедип алдынган. Вьентьянга ат салдынган чаа документилер Лаоска политика болгаш дайын талазы-биле кол айтырыгларны таарыштыр шиитпирлээриниң тодаргай аргаларын көрүп турар. Ол айтырыгларны харын февраль 21-ниң дугуржулгазында айыткан. Национал чаңгыс эптиң түр чазаан, Национал консультативтиг политиктиг комитетти тургузарының дугайында, ол ышкаш кады шериг контролюнуң дугайында чугаа ол документилерде чоруп турар.

Ол бүгү айтырыгларның талазы-биле дугуржуушкунну чедип алырының мурнунда патриотчу күштерниң болгаш вьентьян администрациязының аразынга үр болгаш берге чугаалажыышкыннар болган. Ол чугаалажыышкыннарга реакция удурланып, ону үзер деп каш удаа кыжанып турган. Ол удурланыышкынның илерелиниң бирээзи болза барыын үзелдиглерниң август 21-де күрүне эргилдезин кылыр дээн оралдажыышкыны болган.

Лаостуң Национал чаңгыс эвиниң түр чазааның составынга патриотчу күштерниң беш, вьентьян талазындан беш болгаш нейтралистерден ийи министр кирерин протоколдарда тодараткан. Патриотчу фронтунуң ТК-зының даргазы, ызыгуур салгакчызы Суфанувонг премьер-министрниң ийи оралакчызының бирээзи болу бээр. Национал консультативтиг политиктиг чөвүлел тала бүрүзүнден-не 16 болгаш нейтралистерден 10 төлээлекчиден тургустунар. Национал чөпшээрежилгениң ол органы чуртту удуртурда чазакка дузалаар.

Бүгү даштыкы шериглер 60 хүн дургузунда Лаостан үнген турар ужурлуун документилерде көрген. Ол дээрге Лаостуң девискээринде турар америк шериг чөвүлекчилерге-даа, Каттышкан Штаттарның акша-биле хандырып келгени барык 17 муң таиланд хөлезилекчилерге-даа хамааржыр. Ат салдынган протоколдар ёзугаар патриоттарның шериг болгаш полицейжи күштери Вьентьянга болгаш хаан чериниң найысылалы Луангпрабангка турар, ынчаарга оларның саны вьентьян күштериниң саны-биле бир дөмей болур.

Вьентьянга ат салдынган протоколдар лаос улустуң кол национал эргелерин — хамаарышпас чоруун, бот-эргезин, чаңгыс эвин, чурттуң нейтралитедин болгаш оон тайбың хөгжүлдезин хандырарынга быжыг үндезинни тургускан. Ол эргелери дээш лаос улус колонизаторларга болгаш даштыкы халдаашкынга удур үр үелиг демиселди чорудуп келген. Лаоска чедип алдынган чөпшээрежилге ол чурттан өске черлерге база ужур-дузалыг. Эң нарын дээн айтырыглар безин тайбынның, национал чаңгыс эптиң болгаш чөпшээрежилгениң эрге-ажыктарынга таарыштыр чедиишкинниг шиитпирлеттинген туруп болурун ол чөпшээрежилге база дагын көргүскен.

А. КОЗЛОВ,
В. ГОНЧАРОВ,
В. ХАРЬКОВ,
(СЭТА).

ЧИЛИДЕ ДҮШКҮҮРЛҮГ БАЙДАЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чилиде байдал нарын болгаш дүшкүүрлүг боор артпышаан. Чурттуң аңгы-аңгы районнарында, эң ылаңгыя үлетпүрлүг черлеринде үймээнчилерге удур чепсектиг демисел соксавайн турар.

«Альендениң талалакчылары удурланыышкынны үргүлчүлевишаан» — деп, ассошиэйтед пресс агентилел демдеглээн. Ол эң ылаңгыя Сантьягонуң «Үлетпүрлүг төвүнде» онза күштүг боор турар. Дыка хөй заводтарны болгаш фабрикаларны ажылчыннар ам-даа камгалап турарлар. Найысылалдың төвүнде удур-дедир аткылажыышкыннар соксаваастаан. Сантьягонуң кыры-биле үймээнчилерниң шериг-агаар күштериниң самолёттары ужуп чоруп турар.

Үймээнчилерниң ханныг үүлгедиишкиннеринден Сантьягонуң, Вальпараисонуң болгаш өске-даа хоорайларның ажылчыннары амы-тынын оскунганнар. Найысылалдың эң улуг ийи стадионнарының адаанда өрээлдерде 600 башкылар болгаш студентилерни хоругдап каан. Вальпараисонуң чанында шериг корабльдеринде 3000 ажыг кижини база хоругдаан. Камгалал министерствозунуң, шериг академияларының, гарнизоннарның бажыңнарында туттурганнар шуут долган. Улусчу чаңгыс эптиң чазааның министрлерин кара бажыңнагылап каан. Оларның чамдыктарын өлүрүп шаажылаан.

Чилиде делегей аэропорттары хаалгыг хевээр, комендант шагы күштүг боор цензура күштелген.

Үерлээшкинниң уржуктары

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның соңгу штаттарынга суг үерлээшкини дендии улуг когаралды чедирген. Чүгле Мадхья-Прадешке үерлээшкин уржуундан 60.000 кижи чурттаар оран-сава чок арткан, 2.000 суурлар сугта алыскан. 90.000 баш бода мал өлген. Төп чазак чери соңгу штаттарга улуг дузаны чедирип турар.

Депшилгеже орук

МОГАДИШО. (СЭТА). Ниитилелдиң чаагай чоруунуң эрге-ажыы дээш тургузукчу күш-ажыл — колониализмниң бүгү артыышкыннарын дүрген узуткаар, улусту депшилгеге чедирер кара чаңгыс орук болур. Сомалиниң Дээди Революстуг чөвүлелиниң президентизи Мохамед Сиад Барре ынча деп чугаалаан.

АЖЫЛ СОКСАДЫЫШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың эң улуг автомобиль кылыр «Крайслер» дээр корпорациязының заводтарында ажылдап турар ажылчыннарның ажыл соксадыышкыны эгелээн. Олар ажыл соксадыышкынын профэвилелиниң бүдүрүлге ээлери-биле күш-ажылчы керээзин катап чарар арга чок болганы-биле холбаштыр чарлаан. Оон түңнелинде 113.300 ажылчыннар ажылын соксаткан.

ЧАГЫДЫЛГАНЫ—ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ

СОЛУННАР, ЖУРНАЛДАР—БИСТИҢ СҮМЕЛЕКЧИЛЕРИВИС

1974 чылдың парлалга чагыдылгазы эгелээнден бээр чартык ай эрткен. Солуннар болгаш журналдарны чагыдып алырының кампаниязы—политиктиг улуг ажылдарның бирээзи болур. Партияның мерген утаанныг сөзүн массага чедирип турар совет парлалганы масса чон ортузунга тарадыр дээш бистиң республиканың партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары чогуур хемчеглерни ап турар.

Солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы 1969 чылда бистиң республикага муң кижиге онаалтыр 855 экземпляр турган болза, 1973 чылда 963 четкен. Эрткен чылын республикага 200 муң хире экземпляр солуннарны болгаш журналдарны номчукчулар чагыдып алган. Парлалга чагыдылгазын үре-түңнелдиг чорудар талазы-биле Кызыл хоорайда улуг ажылдарны чорудуп келгениниң түңнелинде, найысылалдың муң кижизинге 1155 кезек солуннар, журналдар онаашкан.

Партия хоорком болгаш хоорайның «Союзпечать» агентилел чери келир чылдың солуннарының болгаш журналдарының чагыдылгазын организастыг эрттирер дээш чогуур хемчеглерни алган. СЭКП хоорком унуң бюрозу бо талазы-биле доктаалды хүлээп алган. Парлалганың хөй-нииити тарадыкчыларының хуралынга эрткен чылдың түңнелдерин үндүрбүшаан, амгы чагыдылга кампаниязын чедиишкинниг чорударының сорулгаларын салып, чогуур сургаалданы оларга берген. Бо ажыл-херекке партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының кичээнгейин доктаамал угландырыш, коллектив, участок, бригада база цех бүрүзүнге парлалганың хөй-нииити тарадыкчыларын тургузуп турар.

Келир чылдың парлалгазының тарадылгазын чорудар дугайында чогуур хемчеглерни СЭКП-ниң райкомнары база «Союзпечать» черлери ап эгелээн. Бо айтырыгны партия райкомнарының бюрозунга чугаалашкан. Сөөлгү чылдарда партийжи парлалгага, ылаңгыя «Правда» солунга, СЭКП ТК-ның журналдарынга номчукчуларның сонуургалы өзүп, оларны чагыдып алыры көскүзү-биле бедээн. «Коммунист», «Партийная жизнь», «Агитатор», «Политическое самообразование», «Советы депутатов трудящихся» журналдарны коммунистер, удуртукчу ажылдакчылар, пропагандистер, агитаторлар, политинформаторлар болгаш өске-даа активчилер чагыдып ап, оларны хүн бүрүнүң ажылынга ажыглап турар.

Парлалганың материалдарын практиктиг ажылга ажыглаары улуг ужур-дузалыг. Экономиканың, эргелеп башкарарының, эртемниң, эртем-техниктиг депшилгениң, партийжи-организастыг болгаш масса-политиктиг ажылдарны улам сайзырангайжыдарының дугайында калбак информацияны бис олардан билип ап турар бис.

Ынчангаш ол солуннарның болгаш журналдарның чагыдылгазынче онза кичээнгейни салыры чугула. Ол ышкаш эртем-техниканың болгаш улус ажыл-агыйының, медицинаның, улус чырыдылгазының тускай эртемниглеринин ажылынга ажык-дузалыг тускай солуннарны хөйү-биле парлап үндүрүп турар. Оларны инженер-техниктиг ажылдакчылар, бригадирлер, агрономнар, зоотехниктер, эмчилер, башкылар чагыдып алгаш, хүн бүрүнүң ажылынга ажыглап турар. «Известия», «Экономическая газета», «Сельская жизнь» «Медицинская газета», «Учительская газета», солуннарны, «Земледелие», «Животноводство», «Овцеводство» болгаш өске-даа журналдарны хөйү-биле чагыдып алган турарын чедип алыр дээш шудургу ажылдаары бистен негеттинип турар.

1974 чылдың парлалга чагыдылгазын эрттирип тургаш, эрткен чагыдылга кампаниязында болган чамдык четпестерни айтыры чугула. Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Эрзин, Бай-Тайга районнарга бо ажыл куду дениелдиг болуп, муң кижиге онаалтыр чүгле 500—600 экземпляр солуннар болгаш журналдар чагыттынган турган. Чамдык партия райкомнары СЭКП Төп Комитединиң солуннар, журналдарын тарадырынга кичээнгейни кошкаткан турган. Улуг-Хем районга чүгле 33 «Коммунист», 38 «Партийная жизнь», 15 «Политическое самообразование», 37 «Агитатор» журналдар эртип турар чылда чагыттынган турган. А Бий-Хем районда 8-ле «Коммунист» бар болган.

Төп болгаш адырлар аайы-биле парлалга чагыдылгазы-биле чергелештир, республика солуннарын база тарадып турар. Ол солуннарның номчукчулары база көвүдээн. Бир эвес беш чыл бурунгаар «Тувинская правда» солун 17 муң тиражтыг турган болза, ам 21 муң четкен. Шын солун 14 муңдан 16 муңга чедир өскен.

Чагыдылгага хамаарышкан көскү агитацияны эң-не дээштиг ажыглаары чугула. «Солуннар болгаш журналдарны чагыдып алыңар!» деп лозунгну республика найысылалының база бир төп Кочетов кудумчузун кежилдир аскан. Ол ышкаш хоорайның албан организация, бүдүрүлге, өөредилге черлеринде солуннар, журналдарны чагыдып алырынче кыйгырып турар плакаттарны аскылаан. Районнарга ындыг материалдарны база дээштиг, ажыглаарын чедип алыр херек.

Мооң-биле кады солуннар, журналдарны парлап үндүрериниң техниказы-биле номчукчуларны таныштырары артык эвес. Бистиң чуртувуста солуннар, журналдарның тиражы доктаамал өзүп орар. «Правда» солунну 10 миллион, «Известияны» сес, «Комсомольская правданы»—сес ажыг, «Сельская жизньни» чеди ажыг болгаш «Труд» солунну чеди миллион четир экземплярга хары угда парлап үндүрүп турар. Республика, край, область солуннарының тиражы база-ла өзүп турар. «Работница», «Здоровье» ышкаш массалыг журналдар ам кайызы-даа 10 миллион ажыг чагып алыкчылардыг. Бүгү-эвилелдиң ном палатазының медээзин ёзугаар алырга, сөөлгү сес чылдарда солуннарның тиражы бүгү чуртка 70 хуу, а журналдарны — ийи чартык катап өскен.

Дайын мурнунда төп солуннар чүгле Москвага, Ленинградка парлаттынып турган болза, ам Владивостокка болгаш Мурнуу-Сахалинскиге, Ташкентиге болгаш Алма-Атага, Ереванга болгаш Тбилисиге, Минскиге болгаш Львовка чара парлап турар. «Правда» солунну Москвадан аңгыда, 42 хоорайга, «Известияны» — 40 хоорайга парлаар. Солун арыннарын ол хоорайларда типографияларга чедирериниң аргазы база сайзырангайжаан. Чоокка-ла чедир солун матрицтерин парлап көвүдедир черлерге Москвадан самолёттар-биле чедирип турган болза, ам фототелеграф-биле дамчыдып бээр апарган. Мону боттандырарынга харылзааның тускай каналын болгаш аппаратуразын ажыглап турар. Эң ылаңгыя «Газеты-2» деп аппарат полиграфистерниң бедик үнелелин алган. Солуннуң бир арнын чүгле үш минута иштинде ол аппарат-биле дамчыдар. Ам солун арыннарын харылзаа каналы-биле 20 пунктуже дамчыдар, чоокку үш-дөрт чылдарда оларга 20 пункт база немежир.

Кызыл хоорайның номчукчулары «Правда», «Известия», «Советская Россия», «Сельская жизнь» солуннарны үнген хүнүнде номчуп турар.

Тиражтарның дүргени-биле өзүп турары полиграфия базаларын быжыглаарын негеп турар. Амгы үениң бедик бүдүрүкчүлүг, болбаазырангай техниказы-биле дериттинген чаа типографиялар чылдың-на ажыглалга кирип турар. Ындыг болза-даа солун, журналдарның херээн организастап турарында шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа бар. Парлаар агрегаттар кончуг дүрген парлаптар. А солуннарны чедер черлеринге хуваары мынчага чедир хол-биле кылыры оларны номчукчуларга дүрген чедирип бээрин саададып турар. Солуннарның пачкаларын санаар, бөлүктээр болгаш шарыыр машинаның төлевилелин кылып, шенеп турары өөрүнчүг.

Солуннар болгаш журналдар номчукчуга чогуур үезинде четкен турарын чедип алыры черле чугула. А ол чамдыкта күүсеттинмейн турар. Солуннарны дүнеки 2—3 шактарда парлап доозар. Хоорай иштинге оларны номчукчуга ажылче үнериниң мурнунда чедирип бээриниң аргалары бар. Ынчалзажок янзы-бүрү чылдагааннардан солуннар номчукчуга эрте четпейн баар таварылгалар хөй. Районнарже солуннарны самолёттар, автомашиналар-биле чедирип турар. Район төптеринден почта салбырларынче тарадыр. Колхозтар, совхозтар төптеринден фермаларже, ыракты одарларда ажылдап турар малчыннарже почтаны чедирип турарында улуг четпестер бар.

Ынчангаш партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары парлалга чагыдылгазын организастап, бо ажылда четпестерни чайладырынче, чагыкчыларга почта чедирилгезин экижидеринче доктаамал кичээнгейни угландыраа эки.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга бистиң парлалгавыс совет кижилерниң шынчы өңнүү болгаш дузалакчызы болуп турар. Солуннарны болгаш журналдарны масса чоннуң калбаа-биле чагыдып алган турарын чедип алыр дээш эрестиг ажылдаалыңар.

А. КОЛ,
СЭКП обкомунуң инструктору.

Комсомолчу Александра Делег партийжи парлалга тарадылгазынга идепкейлиг киржип, эрткен чылын Берт-Даг суурга тос чүс рубльдиң чагыдылгазын организастаан. Эки ажылы дээш ол аныяк тарадыкчы «Советская Россия» солуннуң чыл хуусаалыг чагыдылгазы-биле база Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Бо хүннерде «Тес-Хем» совхозта бижидилгени он чеди хөй-нииити парлалга тарадыкчылары чорудуп турар, А. Делег база чагыдылгаже кирипкен.

ЧУРУКТА: Александр Делег (солагай талада) «Союзпечатьтың» район салбырының начальниги Ш. Севен-биле сүмележип орары.

А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозу.

Организастыг эгелээн

Келир чылдың парлалга чагыдылгазы Эрзин районда организастыг эгелээн. Маңаа холбаштыр бо чылдың чагыдылгазы кандыг болганын дончулап көргүзер бодадым.

1973 чылда муң кижиге онаалтыр 738 солун болгаш журнал бижиттинген. Бир эвес чон ортузунга организастыг, масса-политиктиг ажылды экижиткен болза, көргүзүг оон ыракта бедик болур турган. Чижээ, Бай-Даг кожээ Советке хамаарылгалыг 300 өрегеден «Шынны» чүгле 180, а Нарын кожээ Советтиң 378 өрегезинден 210 өреге чагыткан.

Чагыдылганың шынарын база айтыр херек. Маңаа чаңгыс чижекти-ле айтырга четчир. Бо чылдың ийиги чартыында хуусаазы төнген 978 солуннардан болгаш журналдардан узаттырганы чүгле 491 болган.

Бир эвес мурнакчы коллективтерниң, хөй-нииити парлалга тарадыкчыларының дуржулгазын калбарткан, совет парлалганың амыдыралга улуг ужур-дузазын чоңга чедингир, өй-шаанда таныштырган болза, районнуң чагыдылгазы амгызындан ыракта хөй турар ийик. Райпо болгаш эмнелге коллективтеринге чагыдылга организастыг, бедик дениелдиг болган. Районда хөй-нииити парлалга тарадыкчызы Дандыгай Мөңгени «Советская Россия» солуннуң редакциязы хүндүлел бижикбиле шаңнааны таварылга эвес. Ол ышкаш район эмнелгезиниң коллективинде Тамара Бойдуну республиканың «Союзпечать» черинден база шаңнап мактаан.

Бо чылдың чагыдылгазынга илерээн эки дуржулгаларны быжыглаар, а 1974 чылдың чагыдылгазынга четпестерни болдурбас сорулга-биле организастыг чамдык хемчеглерни баш бурунгаар чорудкан. Парторганизация секретарьларын, ажыл-агыйларда болгаш коллективтерде хөй-нииити парлалга тарадыкчыларын СЭКП райкому чыылдыргаш, оларга тайылбырны кылган, чер-черге көргүзүг агитациязын тараткан. «Союзпечатьтың» район салбырындан техниктиг өөредилгени база организастаан, хөй-нииитиниң парлалга тарадыкчыларын квитанция болгаш өске-даа херектиг чүүлдер-биле хаңдырган. Амгы үеде районда хөй-нииитиниң 45 парлалга тарадыкчылары ажылдап турар.

Парлалга чагыдылгазы эгелээнинин баштайгы ийи неделязында байдал эрткен чылдың ол үезинден дээре, организастыг эки болган. Райпо, эмнелге коллективтери база-ла көскү черде чорул турар. Хөй-нииити парлалга тарадыкчыларындан ам безин 275 ажыг акшаның бижидилгезин организастаан Рита Долдай ышкаш үлегерлиг ажылдап турарларны хөйнү адап болур.

Чагыдылганың шынарынче кичээнгейни салбышаан, 1974 чылда өреге бүрүзү солуннарлыг, журналдарлыг турзун дээш ажылдаары — амгы кол сорулга ындыг.

И. ДАДАА,
«Союзпечатьтың» район салбырының начальниги.

ЧУГУЛА КАМПАНИЯ

Бистиң улустуң парлалгага хандыкшылы кажангызындан-даа артык бедээн, кижиге агаарның, аъш-чемниң чугулазы ышкаш апарган. Ол политиктиг чугула кампания эрткен чылын районга организастыг болган, оон түңнелинде бо чылдың парлалга чагыдылгазы 15786 четкен азы муң кижиге 586 солун болгаш журнал онаажып турар.

Маңаа холбаштыр үлегерлиг ажылдаан черлерни, хөй-нииитинин парлалга тарадыкчыларын демдеглээри чугула. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң коллективинде харылзаа салбырын болгаш хөй-нииитиниң парлалга тарадыкчылары М. Уйнук, В. Чаш база өскелерни-даа мактаары күзенчиг. Чүгле сан эвес, чагыдылганың шынар талазы-биле көргүзүү база эки болган.

Терлиг-Хая бүдүрүлгезинде парторганизация секретары О. Гречищев эрткен чылын парлалга чагыдылгазынга шуут киришпишаан, ол талазы-биле удуртулганы экижиткен. Баян-Колда харылзаа салбырының чагыдылга талазы-биле түңнели база бедик болган. Өскелерге үлегерлиг ажылдаан Б. Багыт-оол ышкаш хөй-нииитиниң парлалга тарадыкчыларын хөйнү адап болур.

Бир эвес районнуң шупту черлеринге чагыдылганы ынчаар эки организастаан болза, районнуң көргүзүглери амгызындан ыракта бедик, а шынары-даа эки болур турган. Маңаа чамдык чижектерни айтып болур. «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында 705 солуннарның болгаш журналдарның хуусаазы чылдың ийиги чартыында төнген, а херек кырында узатканы чүгле 30 болган. Шак ындыг байдал «Найырал», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтардан база илерээн.

1974 чылда ындыг четпестерни болдурбас сорулга-биле организастыг чамдык хемчеглерни алган. Парторганизация секретарьларының болгаш хөй-нииитиниң парлалга тарадыкчыларының дуржулга солчур өөредилгелиг хуралдарын район төвүнге база чамдык черлерге эрттиргилээн. Парлалганың политиктиг ужур-дузазынга холбашкан лекция, беседаны чон ортузунга калбарткан.

Ажылдың эгелээн баштайгы неделязында безин, четче эвес медээ ёзугаар алырга 226 журнал, 150 ажыг солун чагыттынган. Бо ажыл Арыг-Үзүүнде, Баян-Колда, Чодураада, Арыг-Бажында организастыг чорул турар. Амгы сорулга парлалга чагыдылгазының чүгле санынче эвес, оон-биле кады шынарынче кол кичээнгей салыры болур.

Д. АРАКЧАА,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

СПОРТ & СПОРТ

БУТ БӨМБҮҮ

Ереванның «Арарат» командазының футболистери сентябрь 16-да боттарының шөлүнге Москваның «Спартак» командазын хүлээп алгаш, оңу 3:1 санныг тиилээн түңнелинде чурттуң чемпионун илередириниң маргылдаазының бирги черинде чорул турар. Ереванчылардан санны Андриасян, Иштоян 6 олгаш Заназанян, спартакчылардан — Редин кииргилээн.

Ол-ла хүн Москвага болган ужуражылышкынга ЦСКА команда «Карпатты» 1:0 санга тиилээн. Ол чаңгыс бөмбүкту Кисляков киир тепкен.

Ленинградка «Зенит» «Днепрге» (Днепропетровск) уттурган—сан 11:12 болган.

«Шахтер» (Донецк) Алма-Атаның «Кайрады»-биле ойнааш, түңнел 0:0 болу бээрге, беш-беш хостуг тевиишкиннерни кылыр ужурга таварышкан. «Кайраттың» футболистери бешти киир тепкен, а шахтёржулар чүгле 3 санныг болгаш тиилеттирген. Доңда-Ростовка армейжилер Ташкентиниң «Пахтакорунга» 4:5 санга уттурган.

Тбилисиниң динамочулары Минскиниң «Динамо» командазы-биле ужурашкаш, тиилелгени чедип алган. Тбилисиниң дөрт санын Гиви Нодия шуптузун киирер аргалыг болган.

Эрткен субботада Киевтиң динамочулары-биле Москваның динамочуларының ужуражылышкыны 3:0 сан-биле, киевчилерниң тиилелгези-биле доозулган.

Чурттуң чемпиону «Заряның» «Торпедо» (Москва) команда-биле 90 минута дургузунда оюну түңнел чок, 0:0 болурга, беш-беш хостуг тевиишкиннерни кылган. Оон түңнелинде ворошиловградчылар 5:2 санныг удуп алганнар.

ХОККЕЙ

«Спартактың» хоккейжилери сентябрь он алдыда Лужникиге «Химик» командазы 5:0 санныг уткаш, чурттуң хоккей талазы-биле чемпионнарын илередиринин маргылдаазының таблицазының бирги черинче үнген. Шайбаны—Мартынюк ийини, Пачкалин, Шадрин, Кучеренко олар — бир-бирни кииргилээн.

(СЭТА).

„ЕНИСЕЙ“ КОМАНДАЗЫ ЧЕМПИОН

Республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш футбол маргылдаазы шыңгыы спортчу демиселге болуп эрткен. Аңаа киришкен команда бүрүзү шаңналдыг черлерни алыр дээш кызымак ойнаан.

«Енисей» биле «Мотор» командаларының ужуражылгазы биргизиниң чедиишкини-биле доозулган. «Торпедо», «Асбест» командаларының оюну солун болган. Кайы-даа таланың спортчулары тиилелгени чедип алыры-биле кызымак ойнаан, ындыг болза-даа сан 2:2 хайым болуп доозулган. Хайымны чарары-биле он бир метрден хостуг киир тевиишкиннерни кылган. Аңаа «Торпедонуң» футболистери шылгараш, 7:4 санга удуп алган.

Эрткен субботада бирги, ийиги чер дээш «Енисей» биле «Торпедо» командалары ужурашкан. Енисейжилерниң төлээзи А. Марьясов ийи бөмбүкту удурланыкчызының хаалгазынче кииргеш, командазы бирги черни алырынга улуг рольду ойнаан. Ынчангаш «Енисей» командазы «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону болган.

В. АНДРЕЕВ.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—«Тараажының судалы». Дамчыдылга. 19.05—«Сээң шөлүң». Телефильм. 19.35—Телемедээлер. 19.45—«Ниитилел амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 20.15—«Интеркосмос—№ 1». Документалдыг фильм. 20.35—«Саян кырында кежээ». Дамчыдылга. 21.15—23.00—«Чырыткыланчак ховуда». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бодунуң күзели-биле» 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, 17.10, 18.50, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сөөлгү гайдук» 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Огинскийниң полонези» 15.00, «Гайдук Ангелдиң ужуражылгалары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильмнер чыындызы. «Адыр, маңа!» (1-ги, 2-ги, 3-кү үндүрүглер). 9.00, 10.30, 15.40, «Чараш кыс» 12.00, 13.50, «Корум-чурум дээш үүлгеткен херек» 17.20, 19.20, 21.20 шактарда.

„ШЫН“ СОЛУНУ чагыныар, НОМЧУҢАР

1974 чылдың чагыдылгазы
чорул тур
ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ:
чылда—6 рубль,
чартык чылда—3 рубль
үш айда—1 рубль 50 көп.

ЧАГЫДЫЛГАНЫ: «Союзпечать» чери, харылзаа салбырлары, албан организация, бүдүрүлгелерде, колхоз, совхозтарда хөй-нииити тарадыкчылар хүлээп ап турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2299.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (Кызыл, Щетинкин-Кравченко 1). ТС—01375